

FUTURIBLERNE

September 2013, årgang 41, Nr. 1-2 · Udgivet af Selskabet for Fremtidsforskning · info@fremtidsforskning.dk

Tema:

**EU ved en korsvej –
hvorhen nu?**

Fremtid(er) kan ikke beregnes. Fremtid(er) kan kun vælges.

Hvorhen nu, EU?

Fra et fredsprojekt for en sekstet via en finanskrisens nødvendige valg af unison toneart til en symfonisk samklang af mange sangere

Dette temanummer fra Futuriblerne søger at åbne for en debat om EU's mulige fremtid(er), ikke ud fra den gængse økonomiske synsvinkel, men ud fra den handlingsmulighed, som foreligger eller som kan afklares, hvis vi vover at tænke tanken om et Europa med en fælles politisk og demokratisk styreform med en tilpasset underliggende økonomisk model. Og ikke omvendt. Så er det ikke (kun) økonomer, der skal spørges, men visionære historikere, sociologer, psykologer, filosoffer, kulturforskere, religionsforskere, læringsforskere, kunstnere. Mennesker, der vover den kopernikanske vending: at fremtid ikke er tilpasning til, men eget valg af vilkår.

I sit udgangspunkt var det der i dag kaldes EU, med Kul- og Stålfællesskabet fra 1952, et fredsprojekt, skabt af den franske udenrigsminister Robert Schuman og med tilslutning fra 5 andre vesteuropæiske lande, heriblandt Tyskland. Schuman var meget klar i målet – hans ærinde var gennem organisationen at øge sikkerheden og få inddæmmet oprustningsindustrien og derved forebygge nye krige på kontinentet. Med de svært forudsigelige borgerkrige i eks-Jugoslavien som undtagelse må man sige, at Schumans projekt har været en succes.

Rom-traktaten af 1957 med efterfølgende ændringer havde til hensigt at øge integrationen i EU. Hvad angår de dele af traktaten som vedrører den frie bevægelighed af varer, tjenesteydelser, kapital og arbejdskraft, dokumenterer alle undersøgelser, at også dette er lykkedes. I mere løse vendinger beskrev traktaten behovet for en harmoniseret, fælles økonomisk styring fra politisk hold, altså en egentlig økonomisk union dækkende både finans-, penge- og valutapolitik samt lønudvikling. Denne forudsætning for et holdbart, fælles EU blev gentaget og skærpet i Werner-rapporten fra 1970, men her udviste politikerne, mestendels af nationale årsager, stor berøringsangst. Mange kvalificerede iagttagere er af den opfattelse, at netop dette forhold er grundstenen til dagens misère – modellen var fra begyndelsen behæftet med en graverende konstruktionsfejl: på mange områder var et spil med fælles spilleregler ikke nedfældet og der hvor de var nedfældet, havde man glemt at hidkalde dommeren (revisionen). Dagens finanskriser er derfor ikke skabt alene af liberaliseringen af pengeinstitutternes virke, men også af staternes manglende evne til at styre de offentlige budgetter.

EU's lande var og er et kulturrigt, frodigt og heterogent univers, med borgere der på samme tid udviser en stigende utilfredshed med projektet. 'Unity in diversity' hed det idealistiske slogan, men det er ikke nemt at skabe konsensus i et landskab med store forskelle i historisk udvikling og selvforståelse, sprog, kultur, politik og erhvervsstruktur, hvilket de mange forbehold og EURO-krisen bevidner. Selv blandt nuværende 27 medlemslande volder det også problemer at nå til enighed om hvilke lande Europa egentligt omfatter. Balkan-landene, ja. Men hvad med Tyrkiet, Rusland og Israel? Og er englænderne på vej ud?

De allerstørste udfordringer for EU kan imidlertid sagtens være områder som forties i den i forvejen beskedne, løbende debat – at verdensdelen på den internationale arena, trods dens kulturelle mangfoldighed, ikke længere har samme vægt som tidligere og derfor er ved at blive marginaliseret. Vores egen og EU's lidenhed eksemplificeres bedst gennem disse simple beregninger.

I antal udgør Danmark mindre end 1 % af EU's befolkning, som tilsammen kun udgør 7 % af verdens totale befolkning – og med en klart vigende tendens i de kommende årtier. For at vi og EU ikke udadtil skal blive løbet helt over ende af USA og BRIK-landene, skulle man mene, at disse kendsgerninger ville animere til større solidaritet (færre forbehold, mindre 'austerity-syge', større social tolerance) og mere slagkraft og effektiv fælles synlighed (præsident og ministre samt konsolideret økonomi under tilsyn). Sagt polemisk, hvor stor gennemslagskraft vil nationalstaternes statsministre, forbundskanslere, premierministre samt forsvars- og udenrigsministre – fra Danmark over Tyskland til England – hver for sig egentlig have på fremtidens politiske scene?

Men det vi har udadtil er jo blot emballagen, selve formen. Hvad med det mangfoldige, værdiskabende indhold, det vi skal have indadtil? Selskabet for Fremtidsforskning har siden sin oprindelse i 1967 haft det mål at bidrage med værktøjer til realisering af 'det gode liv' og dette temanummer er udgivet i samme ånd. Det er derfor i sit udgangspunkt ikke en økonomisk top-down konstruktion, men en sociologisk bottom-up model. Økonomer er specialister, man først hidkalder, når mennesker skal have svar på spørgsmålet: Hvad koster det at tilfredsstille vores behov og værdiforestillinger? Vi har bedt en vifte af hjemlige og udenlandske debattører inden for deres speciale, at give deres bud på den bedst mulige fremtid for Europa på vidt forskellige områder – ikke historier om hvorfor noget ikke kan lade sig gøre, men hvad der skal til for at det kan lade sig gøre.

Første artikel er fra Per Stig Møller og placeret her, fordi indlægget overordnet og sammenfattende beskriver Europa i historisk og aktuelt perspektiv. Hvor kommer vi fra og hvor står vi? Øvrige artikler er publiceret i alfabetisk rækkefølge efter forfatterens efternavn. Først fra Hugo og Rita Cancino om Spanien – et positivistisk land, som så og ser EU som indgangsporten til moderniteten efter Franco, men også internt med stærke regionale spændinger og partipolitiske og ideologiske kriser. Som spanierne har deres Catalonien, har italienere deres Liga Nord. I indlægget fra Massimo D'alema genkender man også her de gamle partiers manglende evne til at formulere et fremtidsprojekt, hvorved man har åbnet en ladeport for kynismens og egoismens ideologer – selve demokratiet er i fare og EU er for ham redningsplanken. Tage Dræbye og Hans Martens fokuserer på EU's manglende folkelige opbakning og peger på henholdsvis en involverende evolution nedefra og op og på pragmatiske og funktionelle succeshistorier her og nu, fremfor flere forfatningsændringer. De 2 indlæg er på ingen måde i modstrid med hinanden, men både gensidigt komplementære og supplerende.

For Torben Bechmann Jensen er problemet – udover at han sætter spørgsmålstejn ved hvor fri konkurrencen og forskningen er og om arbejdskraftens frie bevægelighed ikke i virkelighed blot er forbeholdt et lille mindretal – at EU i sin form fremstår som en top/down institution med standardiserede 'best practise' modeller, hvor man i stedet for burde satse på en inkluderende bottom/up organisme, hvor de enkelte landes forskellige og individuelle karakteristika gøres til en styrke. I den forstand er der her også lighedspunkter med artiklen fra Tage Dræbye. Med sidste indlæg fra Catharina Sørensen, som til daglig arbejder inde i EU's maskinrum, lægges empiriske data på bordet. Det er ikke det demokratiske underskud, der skaber mest skepsis blandt EU-borgerne, derimod langsommelighed i beslutningsgange. Artiklen, der flugter en hel del med den pragmatiske tilgang man finder hos Hans Martens, burde være godnat læsning for enhver politiker og embedsmand eller –kvinde, som beskæftiger sig med EU – set fra København eller Bryssel.

Peter L. Theisen, redaktør

Indholdsfortegnelse

Peter L. Theisen	Forord : EU ved en korsvej	2
Per Stig Møller	Europas skæbneår	5
Hugo & Rita Cancino	Spanien I krise - fremtidsperspektiver	8
Massimo D'Alema	Hvad dur politikken til?	15
Tage Dræbye	Forandring nedefra	18
Torben Bechmann Jensen	EU-fællesskabet som mulighed og begrænsning	26
Hans Martens	Der er brug for europæisk pragmatisme	31
Catharina Sørensen	Krise, hvilken krise?	36

Europas skæbneår

Af Per Stig Møller

Drømmen om et samlet Europa er ældgammel. De gamle romere samlede det meste af Europa igennem nogle århundreder i en så vellykket grad, at den græsk-romerske geograf og historiker Strabon omkring år 0 indledte sit store værk om Europas geografi med ordene:

"Jeg må begynde med Europa, både fordi det er så varieret i sin udformning og fra naturens hånd er bedst egnet til at udvikle fremragende mennesker og regeringssystemer". Og sådan synes vi jo selv stadigvæk, at det forholder sig. Romerriget holdt nogle århundreder, hvorefter det brød sammen, bl.a. som offer for de folkevandringer, vi danere var en del af. Riget var blevet for stort og for overanstrengt.

I det 9. århundrede gik Karl den Store i gang med opgaven og skabte "Det hellige, romerske Rige", der skulle tage over, hvor romerne slap, men også det brast. Heller ikke dette kun holde i længden. I stedet fik Europa flere "imperier", som kæmpede om at blive imperiet. Disse indre-europæiske kampe søgte den bøhmiske kong Podiebrad at sætte en stopper for. I 1464 foreslog han simpelthen, at Europa skulle indrette sig med en "Fyrsteforsamling", hvori alle Europas konger og kejsere havde sæde. Den skulle bilægge alle tvister og sikre freden med en fælles hær og fælles mønt. Den skulle indføre en voldgiftsdomstol, og enhver, der ikke efterkom dennes afgørelser, skulle straffes med sanktioner. Den danske kong Kristian I var ikke afvisende, men det var naturligvis den franske. Og så kom der ikke mere ud af det.

I stedet for en fredelig forening fik Europa i det 16. århundrede den dybe splittelse mellem katolicisme og protestantisme, som i 1555 bilagdes med Augsburg-traktaten, ifølge hvilken et land har den religion, som herskeren har: *cujus regio, eius religio*. Men det forhindrede ikke de religiøse konflikter i og mellem landene. I 1572 fik Frankrig sin Bartholomæusnat, og i 1618 begyndte den europæiske 30-årskrig, som endte med den westphalske fred, hvorefter ingen skulle blande sig i de andres indre anliggender, og enhver kunne være katolik, protestant eller reformert efter eget behag. Meningen med denne fred, udtalte den svenske chefforhandler, var "at bevare magtbalancen i hele Europa". Det lykkedes naturligvis ikke.

Midt i det 18. århundrede blev Europa kastet ud i flere nye storkrige, der indbefattede kampen om hinandens oversøiske territorier, og som derfor kan kaldes Den første Verdenskrig. Så forsøgte Napoleon at samle Europa under fransk hat og orden, og siden gjorde Hitler det samme forsøg på at indstifte et "Neuropa", som den danske statsminister Stauning i sin nytårstale 1940 nåede at bøje sig for. Han forventede, at Neuropa var fremtidens Europa. Men sådan gik det heldigvis heller ikke. I stedet fik vi den gradvise opbygning af EF, selv om det omkring 1960 så ud til, at Europa skulle deles op i to store systemer: EF, der ønskede at forene hele Europa gennem en stadigt snævrere

union, og EFTA, der kun ønskede et Europa med fri handel. Med briterne i spidsen gik vi sammen med Norge og Sverige ind i det sidste. Allerede i 1962 forsøgte den britiske premierminister MacMillan ikke desto mindre at skippe EFTA og gå med i EF. Imidlertid sagde de Gaulle nej. Briterne var ikke modne til Europa. Først pr. 1. januar 1973 kom Storbritannien og Danmark med i EF, der senere blev til EU, og som fortsat ønsker at bevæge sig frem mod en stadig snævrere union. Gamle Podiebrads drøm gik langt om længe i opfyldelse. Han havde fået sin "Fyrsteforsamling" i form af Det europæiske Råd. Han havde fået sin voldgiftsdommer i form af EU-domstolen, og han havde fået sin fælles mønt i form af Euroen, der snart omfatter 18-19 af EU's medlemslande.

Falder dette europæiske projekt sammen igen? Det vil være ganske ahistorisk, hvis ikke dette sker, men det betyder jo ikke, at det nødvendigvis vil ske. Den gode nyhed er, at det er op til os selv. Den dårlige nyhed er, at det aldrig før er lykkedes at bevare et fredeligt, samarbejdende Europa. De tunge skyer hænger i horisonten. Tornadoerne hærger i Sydeuropa og bevæger sig mod nord. Storbritannien skal have en folkeafstemning om sit medlemskab af EU og risikerer at få et nej fra vælgerne. De fortsatte virkninger af den økonomiske krise sætter integrationstempoet i vejret, skønt man ellers fra traktat til traktat er gået forsigtigt frem. Da vi i 2007 vedtog Lissabon-traktaten forventede vi, at vi langt om længe kunne få en lang traktatpause og herefter kunne koncentrere os om at styrke Europa internt såvel som eksternt. Disse forventninger blev slået om kuld af den økonomiske krise. Den har fremkaldt behovene for en Bankunion, en tilsynsmekanisme, en afviklingsmekanisme og en koordinationsmekanisme, som i sidste ende forudsætter en ny traktat. Men kan denne vedtages i alle 28 lande? Står vi i valget mellem en egentlig føderation eller en opløsning af Unionen? Står vi i valget mellem Fædrelandenes Europa eller et Europa uden fædrelande? I betragtning af hvor svært det var med Maastricht- og Nice-traktaterne samt i betragtning af det franske og hollandske nej til Forfatningstraktaten, skal man i hvert fald ikke forvente nogen let gang på Jorden for en ny traktat. Og slet ikke, hvis traktatforslaget ikke forstås eller formår at bevare og forene fædrelandene i det stadigt mere forpligtende samarbejde. Europas achilleshæl har altid været dets variation og mangfoldighed af "fremragende mennesker og regeringssystemer", men disse forskelle er samtidig dets styrke.

Siger briterne nej til EU, og siger flere andre lande derefter nej til den nye traktat, vil vi ved udgangen af dette årti stå med et EU over for en ny slags EFTA. De tilbageværende EU-lande vil fastholde projektet, mens de fornyede EFTA-lande vil desintegrere og koncentrere sig om frihandel. Hvor står Danmark så? Vores forhistorie og Europa-skepsis tilsiger, at vi ender i "EFTA", men det er ikke i vores interesse. I EU har vi en markedsmæssig og økonomisk integration, som er til vores fordel. Vi har en EU-domstol, som ikke sonderer mellem store og små lande. Vi har Det europæiske Råd, GAERC og GAC samt alle de andre ministerråd, hvori vi trods stemmевægtene taler med samme stemme som de store. Og stemt bliver der sjældent. Alle bestræber sig på et kompromis. I Det europæiske Råd skal der desuden være enstemmighed. Det enestående ved EU-projektet er, at for første gang i Europas historie kan de store ikke intimidere de små og derigennem reelt underminere disses suverænitet. Vi har en kommission, som vi selv er med i, og som heller ikke skelner mellem store og små, og vi har et repræsentativt Europaparlament, hvor vi deler os efter politiske anskuelser. Vi har opbygget et system med checks-and-balances, hvor nationernes interesser varetages i Det europæiske Råd og alle de andre ministerråd, hvor befolkningernes politiske anskuelser afspejles i Europaparlamentet, og EU-domstolen sikrer, at alle bøjer sig for, hvad der er besluttet. Hele dette demokratiske system vil vi miste, hvis EU går i opløsning, eller vi vælger at gå en anden vej. Vi vil miste mange fordele og megen sikkerhed.

Europa risikerer at blive opdelt i flere cirkler. I cirklernes kerne står "kernelandene". Det vil være Eurolandene, som vil indføre den kommende traktats økonomiske og politiske integration. Det vil ikke nødvendigvis være de nuværende Eurolande, eftersom nogle af disse vil droppe ud under processen. I den første cirkel uden for kernen, vil vi have de EU-medlemslande, som står uden for Euroen, men gerne vil være med i den med alle dennes forpligtelser, når de og Euro-gruppen er rede dertil. I den anden cirkel vil vi finde de lande, der ikke vil være med i Euroen og dennes

mere forpligtende samarbejde, men fortsat vil være medlem af EU. Her er det muligt, at vi vil finde bl.a. Danmark, Sverige, UK. I den tredje cirkel vil de lande befinde sig, som meget gerne vil ind i EU, men som stadig ikke er klar. Det vil være Tyrkiet, nogle Balkan-lande, nogle Kaukasus-lande og Ukraine. I fjerde, europæiske cirkel vil være de lande, som slet ikke vil med ind i det europæiske projekt: Rusland, Norge, Island, Svejts, Lichtenstein. I den videre proces vil vi i løbet af 2020'erne se gruppen fra den tredje cirkel bytte plads med gruppen i den anden cirkel, som vil blive skudt ud i den politiske periferi. Det vil heller ikke være i Danmarks interesse.

Det er disse tendenser, vi står over for, og som vi enten skal indstille os på og måske tilstræbe, eller modvirke. Både for vores egen skyld og for Europas. Udvikler det sig som skitseret, vil ambitionen om et forenet Europa være borte med blæsten, som vil have pustet os bag ud i historien med alle de risici, dette indebærer. Det betyder, at Europas rolle i verden vil blive stærkt svækket. Set udefra vil Europa komme til at ligne det italienske kludetæppe fra før den italienske forening i 1859. Vi vil være svækket på det globale marked, og Europas stemme vil ikke kunne høres i den globale storpolitik. Derfor er USA med rette bekymret for Europa. Det har brug for et økonomisk og politisk stærkt Europa. Kommer der konflikter over Middelhavet med en aggressiv islamisme, som måtte have taget magten i flere sydlige Middelhavslande, vil et splittet og svækket Europa komme i store vanskeligheder, som det ikke kan regne med, at USA vil hjælpe det ud af. For USA's interesser vil i mellemtiden være drejet væk fra Atlanterhavet til Stillehavet. Derfor er indgåelsen af en frihandelsaftale så snart som muligt mellem EU og USA så vigtig. Ved siden af forsvarssamarbejdet i NATO, vil vi få et økonomisk samarbejde i NATA (North Atlantic Trade Association) og dermed fastholde den amerikanske interesse for, hvordan det går med Europa. Geopolitisk kan USA meget uden Europa, men ikke alt. Derimod kan Europa ikke ret meget uden USA. Uden et samlet Europa og uden et tæt bånd til USA kan en konflikt over Middelhavet blive stærkt ødelæggende for Europa i århundredets løb.

I denne forbindelse taler demografien ikke til Europas fordel. Vore befolkninger er gamle og stagnerende. Deres er unge og ekspansionsivrige. Denne modstilling plejer ikke at varsle godt for de første, for den bebuder typisk konflikt med de sidste, med mindre disse kan ekspandere internt gennem økonomisk, social og beskæftigelsesmæssig fremgang. Denne fremgang forudsætter adgang til vore markeder, som vi i dag i vid udstrækning holder dem ude af. Vil vi ikke købe deres varer, kommer vi imidlertid til at møde dem her. Geostrategisk og for den gensidige freds og fremgangs skyld vil en global frihandelsaftale være til fælles gavn, og kommer denne ikke, vil regionale aftaler f.eks. mellem EU og AU være vejen frem. Sådanne aftaler kan bare ikke indgås af et flækket og splittet Europa, som derfor vil blive både mere usikkert, mere farligt at leve i og relativt mere fattigt samt politisk betydningsløst.

Det er som om vi Europa har et selvbillede, der svarer til Europas storhedstid. Men vi er ikke, hvad vi var. Da Europa var på sit højdepunkt kontrollerede det 49% af verdens territorium. I dag kontrollerer vi 24%. Dengang bestod 48% af verdens befolkning af europæere. I dag er det under 10%. Dengang dækkede Europa 70% af verdensøkonomien. I dag dækker vi ca. 25%. Til gengæld dækker vi 50% af verdens socialudgifter, men hvor længe kan vi blive ved med det, når økonomien ikke er fulgt med? Dengang leverede Europa 84% af verdensproduktionen. I dag leverer vi 25%. Og så havde vi på vores højdepunkt for resten også 45% af verdens militær. Nu har vi 10%. Som Johannes Ewalds store kærlighed Arendse sagde til den forsmåede digter: "De forrige tider ere ikke mere, Ewald!" Kun ved at erkende verden, som den er, og se i øjnene, hvordan den kan blive, kan vi træffe de beslutninger, som får Europa helskindet, fredeligt og fremgangsrigt igennem disse skæbneår. Men det gør vi ikke ved at sprede kræfterne og flække Europa. Det gør vi kun ved at sige som romeren sagde til en mand, der pralede af, at han på Rhodos havde sprunget højere end alle andre: "Her er Rhodos, her skal du springe". Nu er det prøvelsernes og afgørelsernes tid. Det er nu Europa skal vise, om det kan springe.

Per Stig Møller, tidligere kultur-, udenrigs- og miljø-minister,
forfatter, MF for Det Konservative Folkeparti

Spanien i krise: Fremtidsperspektiver

Af Hugo & Rita Cancino

Formålet med denne artikel er at analysere Spaniens situation set i lyset af den økonomiske og finansielle krise i Europa, hvor fokus for analysen er placeret på krisens politiske, institutionelle og sociale dimensioner. Forholdet til EU er også et centralt punkt, som vil blive behandlet her.

Det er hensigten, at man ud fra analysen kan udlede tendenserne for udviklingen i Spanien, det vil sige for det mulige fremtidige scenarium for Spanien inden for de nævnte områder. Ud fra et hermeneutisk- historiografisk perspektiv er det nødvendigt at kaste et blik på det nutidige Spanien og undersøge, i hvilket omfang fortidens praksisser og mentaliteter reproduceres i det nuværende Spanien.

Spanien trådte ind i det 20. århundrede som et tilbagestående land med et samfund, der var domineret af en ærkekonserverativ katolsk kirke, et præmoderne monarki og nogle svage liberale reformkræfter, som blev nedkæmpet i løbet af det 19. århundrede i deres forsøg på at reformere systemet og integrere Spanien i det moderne Europa. Spanien var sammen med Polen det 19. århundredes syge mand. Begge lande havde en traditionel katolicisme og et aristokrati af godsejere til fælles, som bevarede monopolet for magt, rigdom og kultur. Den såkaldte spanske "katastrofe" i 1898, der blev markeret med tabet af Cuba, den sidste spanske koloni i Amerika, der løsrev sig fra Spanien, skabte en dyb identitetskrise, der gav sig udslag i den såkaldte 98-generation. Intellektuelle som Unamuno analyserede den historiske baggrund for krisen og forsøgte at give svar og forslag til forbedring og reformer. Disse diskurser gav ikke genlyd blandt magtelisten til trods for, at der allerede i begyndelsen af 1900-tallet opstod de første former for organisering blandt arbejderklassen i Bilbao, Catalonien og Madrid, samt spirerne til en baskisk og catalansk nationalisme.

Den II. Republiks sejr i 1931, der medførte forsøg på sociale, institutionelle og økonomiske reformer, blev afbrudt af den nationale opstand i juli 1936. Opstanden blev støttet af en blok bestående af højre, kirken og hæren imod det republikanske Spanien. De folkelige styrker, anarkisterne og venstrefløjens kommunister samlede sig i kampen for et nyt samfund. Francisco Francos sejr i 1939 medførte forfølgelse, tortur, død og eksil igennem de 40 år, han havde magten. I den første periode af diktaturet, fra 1939 til 1950, lukkede den vestlige sig over for Spanien, og Spanien lukkede sig over for den demokratiske verden og valgte selvforsyningsmodellen, en planlægningsmodel og en lukning af udenrigshandelen. Den anden periode af diktaturet, fra 1956 til 1970, der også blev kaldt perioden for udviklingsplanerne gav plads for en mere åben økonomi i forhold til det internationale marked ved hjælp af en regering, der var mere teknokratisk end ideologisk.

Regimet opretholdt imidlertid undertrykkelsen, specielt mod den nye spirende fagbevægelse, arbejdersammenslutningerne, de studerende og andre sociale bevægelser. Til trods for undertrykkelsen optrådte der tegn på en svag politisk liberalisering, der gav plads for en begrænset pluralisme. Turistindustrien, de udenlandske investeringer,

Tyskland og Frankrig samt den nordamerikanske kredit styrkede økonomiens vækst. I denne sammenhæng kan man ikke se bort fra det nordeuropæiske turistboom, som skabte den spanske turistindustri. Styret nægtede at give det spanske folk de rettigheder og den frihed, som det var blevet foreholdt siden 1930. Imidlertid begyndte man, inden for de begrænsede rammer, som åbningen i diktaturet gav, at rekonstruere de historiske politiske venstrepartier i selve Spanien, PSOE, PC og forskellige organisationer fra det politiske centrum ud over andre sociale bevægelser. Også inden for den såkaldte frankistiske bunker begyndte der at opstå forskellige grupper, der skabte en demokratisk åbning.

Francos død i oktober 1975 fremskyndte overgangsprocessen mod demokratiet. Ministerpræsident Adolfo Suarez, der var udpeget af kong Juan Carlos, indkaldte oppositionens politiske kræfter (med undtagelse af kommunisterne og det yderste højre og venstre) sammen med de reformvenlige fløje i det spanske parlament, Cortes, med henblik på at påbegynde en politisk dialog for at give plads for en proces for overgang til demokrati med opbakning fra alle. En lov vedrørende den politiske reform, der var vedtaget af det frankistiske parlament, etablerede de retslige fremgangsmåder for at afvikle den frankistiske institution og skabe et demokratisk valgt parlament, der kunne diskutere en demokratisk forfatning for Spanien. Processen kulminerede med parlamentets offentliggørelse i 1978 af den 2. demokratiske forfatning for Spanien (den 1. blev offentliggjort i 1932 under den II. Republik).

Forfatningen var inspireret af den europæiske ret og forfatningsmæssige tradition. Dokumentet anerkender Spaniens mangfoldighed med hensyn til folk, nationer og kultur og de selvstyrende regioners legitimitet. Forfatningen fastslår endvidere adskillelsen af kirken fra staten og religionsfrihed. Omkring 1982 var overgangsprocessen afsluttet og en konsolideringsfase for det nye demokrati blev indledt med en reorganisering af økonomien hen imod liberalisme. Dette betød en økonomi med et åbent marked i forhold til Europa og resten af verden. Et meget vigtigt aspekt var den fulde integration af Spanien, først i EF og senere i EU som fuldgældigt medlem. Dette politiske initiativ blev støttet af hele det spanske folk. Medlemskabet af NATO var også en betydningsfuldt skridt, som bidrog til at modernisere den spanske hær, marinen og luftvåbnet i forhold til den vestlige kulturs demokratiske værdier.

Siden 1982 og indtil i dag har to partier kæmpet om magten i Spanien, socialistpartiet PSOE, og højrepartiet, PP, Partido Popular, der har været omdrejningspunktet for det katolske og konservative højre med liberale segmenter. Der har været to perioder med PSOE-regeringer og to PP-regeringer. Disse regeringer har i forskellig grad påvirket moderniseringen af staten samt den teknologiske og uddannelsesmæssige udvikling. Takket være støtten fra EU-fonde til udkantsområderne er det lykkedes at udvikle et system af landeveje og motortrafikveje, som støtter turistindustrien. Udviklingen efter Franco af et kæmpemæssigt spansk net af hoteller med høj kvalitet og professionalisme inden for service, attraktive priser og konkurrencedygtige tilbud giver Spanien en førsteplads i den europæiske turistsektor. I den forbindelse kan det tilføjes, at turismen er den eneste branche inden for den spanske industri, der ikke er blevet påvirket af krisen.

Hvis begrebet modernisering betyder teknologisk og økonomisk udvikling samt rationalisering, er Spanien et moderne land i henhold til de europæiske normer. Imidlertid er Spanien, i lighed med mange andre lande i verden, ikke trådt fuldstændigt ind i moderniteten. Der er præ-moderne træk i landets politiske kultur, som for eksempel fænomener som klientelisme, vennetjenester og nepotisme, og generelt en høj grad af korruption i den politiske klasse lige fra den kommunale administration, over de selvstyrende regioner og helt op til centralregeringen. Korruptionsskandalerne omfatter hele den politiske klasse, dog hovedsageligt gælder det socialisterne og medlemmerne af regeringspartiet, Partido Popular.

Hvis man ser på modernitet i forhold til Spanien, hvilket vil sige landets indtræden i den ideologi, der blev skabt i paradigmet for det 18. århundredes oplysningstid, kan man sige, at Spanien ikke helt er trådt ind i moderniteten, da kirken stadig har indflydelse på samfundet og politikken. Det er dog tydeligt, at det er de socialistiske regeringer, der har gjort

flest fremskridt på dette område i deres skridt for en verdsliggørelse af institutionerne, den offentlige skole og ved at begrænse kirkens rolle i politik. Her kan nævnes de katolske mobiliseringer i 2007 til 2008 indkaldt af kirken sammen med PP for at forhindre lovgivningerne vedrørende abort, ægteskab mellem homoseksuelle, indførelse af faget religionshistorie i stedet for den katolske doktrin, etc. Modstanden mod verdsliggørelsen af institutionerne nåede sit højeste niveau under José Rodríguez Zapatero's første regering.

Endvidere lagde Zapatero vægt på at skabe en borgerlig og demokratisk bevidsthed hos spanierne. I diktaturets politiske diskurs blev borgerne kaldt "españoles" (spaniere) eller "súbditos" (undersåtter). Under Zapatero's regering introduceredes i den politiske diskurs udtrykkene "ciudadano/ciudadanía" (borger/borgerskab), som hører den demokratiske tradition. Regeringspartiet Partido Popular bruger derimod udtrykkene "el pueblo español" (det spanske folk) og "españoles" (spaniere). Det er let at forstå, at immigranter fra Latinamerika ikke tilhører "el pueblo español" set ud fra PP's synspunkt.

Selv om at den spanske forfatning gav plads for de selvstyrende regioner og at senere love har udvidet deres suverænitet, har denne problematik været nogle af omdrejningspunkterne for debatten i de demokratiske regeringer. Det har især været baskerne og catalonierne, der har stillet krav om udvidelse af deres rammer for suverænitet og kompetencer. Terroristorganisationen ETA har stået i centrum af debatten. Staten forhandlede en våbenhvile i 2006 med ETA, som organisationen ikke overholdt. Kampen på liv og død mod ETA var været nogle af de få punkter af enighed mellem PP og PSOE under Zapatero's anden periode som ministerpræsident. ETA er nu omsider fuldstændigt blevet tilintetgjort i sin manglende folkelige støtte og i forhold til sit logistiske netværk. Organisationens har set sig tvunget til at opgive den væbnede kamp og vælge den politiske kamp.

Krisen og boligboblen

Den spanske økonomiske og finansielle krise har været en del af den globale krise fra 2008 og frem til nu. Imidlertid har krisen givet sig udslag i forskellige nuancer, grader og former i de forskellige europæiske lande. Spanien tilhører gruppen af sydeuropæiske lande, hvor krisen har antaget en dramatisk karakter med høje niveauer af arbejdsløshed (27 % i 2013), lukning af industrier samt et drastisk fald i købekraften. Midlerne og sanktioner fra EU har ikke fremvist positive resultater. Det er et fælles træk for mange analyser af den økonomisk-finansielle krise at angive den såkaldte "boligboble" som årsag til krisens opståen.

Store tomme kunst- og kulturcentre, lufthavne og gigantiske spøgelsesbyer vidner i dag om årene med økonomisk optur, hvor både de regionale regeringer og Spaniens centralregering brugte milliarder af euro på prætentiose bygningsværker, der skulle tiltrække flere turister og skabe økonomisk vækst. Mange lokalpolitikere opførte sig som grådige nyrige, og bankerne lånte ukritisk penge ud til højre og venstre. Adskillige lufthavne blev opført uden at lave forretningsplaner på forhånd og uden at vurdere, om der var brug for dem. Der er i dag mange flere lufthavne end Spanien har brug for. Flere spanske regioner var overbeviste om, at opførelsen af en lufthavn automatisk ville føre til økonomisk vækst. Byggeriet af de mange lufthavne, boligkomplekser og kunst- og kulturcentre, der få år efter deres opførelse står tomme eller ubrugelige, er en af hovedårsagerne til, at flere spanske regioner i dag er tynget af massiv gæld. Spaniens største og mest omtalte byggefiasko er lufthavnen i Ciudad Real, 200 km syd for Madrid, der blev indviet i 2008, men lukkede allerede i 2011. Den kostede 1,1 milliarder euro. Den skulle have været Madrids nye lavprislufthavn, men kunderne dukkede aldrig op, og Castilla-La Mancha-regionen er blevet efterladt med en massiv gæld. En lignende skæbne er overgået Castellón-Costa Azahar-lufthavnen i Valencia.

Boligboblen ramte også den menige spanier hårdt. Inden krisen, der tog fart i 2008, blev der bygget mange boliger i Spanien. Alene i 2004 og 2005 blev der bygget flere end en million nye boliger, og bankerne var meget villige til at låne

penge ud - også til spaniere fra den lave indtægtsklasse uden opsparing. Men med krisen fulgte også arbejdsløshed og huspriserne raslede ned. Folk kunne ikke betale deres lån og kunne heller ikke sælge huset, hvilket betød, at privatøkonomien kollapsede. Banken overtog der på boligen, beboerne blev sat på gaden, mens de udsatte stadig hæftede for deres lån og realkreditgælden. Spanske forbrugergrupper har derfor klaget over, at Spanien har en af de mest skrappe lovgivninger for realkreditlån, og der er indsamlet over 1,4 millioner underskrifter, der er afleveret til regeringen med krav om, at lovgivningen skal moderniseres. Adskillige mennesker har i de seneste år begået selvmord, når de fik at vide, at de skulle sættes på gaden, hvilket sker i ordets bogstaveligste forstand og uden mulighed for genhusning. Det har også betydet, at en del spaniere har taget sagen i egen hånd og er flyttet ind i nogle af de mange tomme boliger rundt om i de spanske byer. Endvidere har vreden over udsættelserne også fået de udsatte spaniere til tage et nyt protestvåben i brug. De dannede i 2009 en organisation, Platform for Personer Berørt af Realkreditlån, og grupper af disse er begyndt at demonstrere foran ministres og andre toppolitikers private hjem. De arbejder også på at forhindre, at folk bliver sat ud af deres hjem.

Siden oprettelsen har organisationen forhindret omkring 600 mennesker i at blive sat på gaden ved at demonstrere foran politiet. Siden det spanske boligmarked kollapsede i 2008, er omkring 350.000 spanske familier blevet smidt ud af deres hjem, fordi de ikke kunne betale deres regninger. De spanske banker har fra 2012 besluttet at suspendere udsættelser af særligt sårbare familier i foreløbig to år. I takt med, at de spanske ejendomspriser er faldet med omkring en tredjedel, har hundredtusinder af spaniere nu en gæld, der overstiger værdien af deres boliger.

Der er enighed mellem de forfattere, der har analyseret krisen, om at de første symptomer på kuppet opstod under ministerpræsident Zapatero, der benægtede krisen og som undgik at bruge dette ord, da krisen allerede var synlig. Det var også Zapatero, der i 2010 tog de første midler mod krisen i brug, midler, der i dag i en udstrakt og radikal form er blevet anvendt i hele Europa: reduktion af brug af skattemidler, afskedigelse af offentligt ansatte, fastfrysning af pensioner, ophævelse af børnecheckene samt stop for offentlige investeringer. Disse upopulære foranstaltninger var nok til at forhindre, at socialisterne kunne fortsætte ved magten i november 2011. De gav derimod Mariano Rajoy fra PP en massiv sejr som ny ministerpræsident. Rajoy fik 45,6 % af stemmerne og dermed absolut flertal, mens Rubalcaba fra PSOE fik 29,91 % af stemmerne.

Rajoy strammede endnu mere den tidligere regerings krisepolitik i overensstemmelse med diktaterne fra EU med særlige pakker og specielt design for de sydeuropæiske lande. Krisepolitikken har fremkaldt en reaktion og en massiv modstand fra grupper i det spanske folk, der dækker et bredt socialt spektrum, inklusive mange vælgere fra PP.

Spanien er et land med en gammel tradition for folkelig modstand mod magten, der kun blev afbrudt i de første ti år af det frankistiske diktatur. Til forskel fra landene i Europa, inklusive Danmark, hvor de faglige bevægelser har mistet kraft og medlemmer, har Spanien en meget stærk fagbevægelse. De to største landsorganisationer, Comisiones Obreras (CC.OO) og Unión General de Trabajadores (UGT) råder over en enorm strejkekapacitet hos deres medlemmer. Den første organisation er af kommunistisk oprindelse og den anden er tæt på socialistpartiet PSOE. I de seneste år har man organiseret succesfulde strejker, arbejdsnedlæggelser og magtdemonstrationer, som har været karakteriseret ved stor deltagelse og ved at være fri for voldelig aktioner. Man kan sige, at Rajoy og PP mangler tradition for dialog med de sociale og politiske aktører, men udviser derimod stor åbenhed og venlighed over for erhvervslivet, der finansierer partiet. Desværre har det absolutte flertal, som Rajoy hviler på, forstærket hans mangel på dialog med borgerne og oppositionen. Denne holdning har bidraget til en yderlig polarisering af det spanske samfund. Rajoy fremstår således som en arrogant politiker, der ikke accepterer oppositionens ret til at kritisere regeringen. For mange politiske analytikere vækker den stil, som PP og Rajoy udviser, minder om de gamle dage under diktaturet, hvor Franco altid havde ret.

Monarkiet

Monarkiet har mistet betragtelig legitimitet. En af grundene har været Kong Juan Carlos' deltagelse i en eksklusiv elefantjagt i Afrika i 2011, mens han var ærespræsident for det spanske selskab for dyrenes beskyttelse og mens spanierne led under krisen. En anden har været sagen med kongens svigersøn, Iñaki Urdagarín og datteren, prinsesse Cristina, der begge i øjeblikket er under anklage for korruption. Disse sager har alvorligt svækket monarkiets troværdighed, hvilket de offentlige meningsmålinger viser. Blandt den unge generation har man registreret en voksende sympati for republikken. Det skal i den forbindelse præciseres, at den generation, der er født efter Francos død, ikke kender meget til den modige og beslutsomme holdning, som Kong Juan Carlos udviste i forbindelse med afværgelsen af kupforsøget mod det nye demokrati, der blev udført af Civilgarden og en del af hæren den 23. februar 1981.

Los Indignados (de indignerede)

Fraværet af en dialog med magten og oppositionspartiet PSOE's manglende evne til at kanalisere borgernes protester skabte betingelserne for en social bevægelse, der opstod uden for den traditionelle politiske diskurs og praksis. Denne bevægelse blev kendt som "los indignados" eller 15. Maj-bevægelsen af 2012, som blev starten for dens offentlige optræden. Bevægelsen blev organiseret af forskellige grupper af spaniere, som så muligheden for en horisontal koordinering af demonstrationerne mod Rajoy's krisepolitik, bankerne, topartisystemet og magtens ligegyldighed og manglende evne til at lytte til det civile samfunds nødråb. Det lykkedes bevægelsen at organisere besættelser af pladser og at organisere folkemøder over alt, hvor alle borgere kunne udtrykke deres kritik og krav over for magten. Aktivitetsniveauet hos M-15-bevægelsen begyndte at falde i løbet af de første måneder af 2013, og til sidst delte bevægelsen sig i forskellige grupper, blandt dem partiet X-Partido del Futuro, X-partiet for Fremtiden, som genoptog mange af M-15's principper, blandt disse kampen for indførelsen af et deltagende demokrati. Til forskel for, hvad der sker i Grækenland og Portugal, viser de massive folkelige protester mod nedskæringspolitikken og reduktionen af velfærdsstaten ikke nødvendigvis en vrede mod EU, der er primus motor i forhold til de midler, der er taget i brug mod krisen. Forklaringen ligger i, at spanierne, folket, har haft en stærk tilknytning til EU's idealer. Efter Spaniens isolering under diktaturet, blev Spaniens medlemskab modtaget som en indtræden i moderniteten. Imidlertid har krisen ikke undladt at påvirke spaniernes tilknytningsforhold til EU. I henhold til en undersøgelse, der blev offentliggjort af den amerikanske organisation PEW, der betegner EU som "den nye syge mand i Europa", er den spanske støtte faldet fra 60 % i 2012 til 46 % i 2013 (Avisen ABC, online version, 15.05.2013).

Den finansielle krise, der plager Spanien, er også en politisk krise og politikernes krise. Borgerne er ikke repræsenteret i de parlamentariske kanaler, hvor politikerne ikke rigtigt repræsenterer den folkelige vilje, men derimod deres egne politiske eller korporative interesser. I Rajoy's Spanien er de finansielle skandaler, korruptionen og elitens bestikkelse nået helt op til PP's top og helt op til regeringsledelsen, det vil sige til Ministerpræsident Rajoy. Den tidligere kasserer i PP, Luis Bárcenas, er blevet anklaget for arbejde med sorte penge fra anonyme donorer til PP's fonde, der har begunstiget de høje poster i PP inklusive Rajoy. Kopier af kassererens dokumenter med hans skrift og underskrift, som er nået frem til de to største aviser i Spanien, El País og El Mundo, og som er blevet publiceret i et stort omfang, viser selvsamme Ministerpræsident Rajoy på listen over de personer, der har modtaget penge fra den tidligere kasserer. Er det mon blot toppen af isbjerget eller er der mere?

Perspektiver

En perspektivering betyder at se fremad i tiden. Det betyder at søge i et folks nuværende historie de mulige eller eventuelle linjer mod fremtiden. Dette perspektivering vil altid være konjunkturelt og vil afhænge af en multidimensionel viden om fortiden hos den, der skriver. I det følgende vil Spaniens situation set i konteksten af Europa blive kort behandlet og i

særdeleshed forholdet til EU. Derefter vil monarkiets konjunkturbestemte krise og Cataloniens fremtid blive beskrevet. Til trods for at meningsmålinger viser, at spaniernes tilslutning til EU er faldende, forekommer dette fald at være konjunkturelt og noget, som har med den finansielle og økonomiske krise at gøre. Det har især at gøre med de umiddelbare konsekvenser for de strukturelle tilpasningspolitikker, der er dikteret af EU som en betingelse sine qua non for at tildele Spanien dets hjælpepakker. I det spanske tilfælde kan man endnu ikke se nogen resultater, der viser, at ofrene inden for velfærden, har gjort gavn, og at man for enden af tunnelen omsider kan se lys. Der er dog næppe nogen tvivl om, at Spanien på trods af dette bliver i Europa. Landet tilhører de mest traditionelle lande inden for den vestlige civilisation. Siden det 16. århundrede har Spanien opdaget og erobret fjerne regioner på det amerikanske kontinent, og disse områder er blevet indlemmet i den vestlige civilisation. Spanien er døren til EU for de lande i Latinamerika, der er på vej frem. Det spanske sprog er på verdensplan ikke et lille sprog, det er derimod et globaliseringssprog. Mere end 500 millioner taler og skriver spansk. For mere end et århundrede siden cirkulerede der et ordsprog: Afrika begynder ved Pyrenæerne. Det er tydeligt, at dette i dag glemte ordsprog demonstrerede en kulturel provinsialisme og et dyb uvidenhed om de gamle europæiske kulturer, beliggende syd for Pyrenæerne. Spanien forbliver i EU som et aktivt medlem, der er dybt engageret i det europæiske projekt, sådan som alle spaniere ønskede det allerede før slutningen af diktaturet.

Den politiske krise i Spanien, der giver sig udtryk i en krise blandt de traditionelle højre-, centrum- og socialdemokratiske partier, er en ideologisk krise vedrørende partiernes fremtidige projekter. Interesserne hos de unge med og uden uddannelse, hos de fattige, de arbejdsløse og immigranterne er ikke repræsenteret af de gamle partier, hvis ideologi og opfattelse af verden, som den så ud i det 19. og det 20. århundrede, ikke er blevet ændret i forhold til de nye tider. Forholdet mellem partierne og magten i relation til borgerne skal nødvendigvis tages op på ny. Magten skal bredes ud i samfundet, hvilket vil sige en progressiv tilbagevenden til folkets suverænitæt, til et radikalt og deltagende demokrati. Valget til parlamentet, der bliver afholdt i maj 2014, vil muligvis udvise en enorm mangel på vælgerdeltagelse generelt for begge partier, hvor PP er ved magten og PSOE i en opposition, som hverken kan høres eller ses. Som spanierne siger til de udlændinge, der spørger om politik: "Alle politikere er ens". Problemet er om Spanien vil kunne fortsætte som et stabilt land, hvis den største del af vælgerne stemmer blankt eller undlader at stemme. Imidlertid er det helt sikkert, at der ikke kommer en revolution. Spanierne hader krig og vold på baggrund af deres traumatiske fortid med borgerkrigen fra 1936 til 1939. Spanierne er pacifister, og man husker således, at næsten hele det spanske folk erklærede sig som modstandere af deltagelsen i Irakkrisen i 2004, og Aznar tabte valget samme år i forhold til Zapatero på baggrund af dette.

I forbindelse med fremtiden for monarkiet og dets indehavere, kongen og hans familie, hviler denne gamle institution på en tradition, der for den spanske ungdom betyder meget lidt. Monarkiets skæbne og fremtid i Spanien afhænger i et stort omfang af prinsen af Asturien, Felipe, der er tronfølger og efterfølger til Don Juan Carlos de Borbón. Hvis det lykkes for ham at give monarkiet transparens og nærme det til folket, og hvis kongefamiliens medlemmer ikke kun optræder som ugebladsfigurer, men derimod arbejder for og i samfundet, vil der måske være håb. Hvis ikke, vil den III. Republik være en latent trussel for den spanske og europæiske adel.

Catalonien og selvstændighed

Den økonomiske krise har styrket de separatister, der ønsker større uafhængighed af Spanien, som eksempelvis det autonome Baskerland. Også Catalonien, den anden selvstyrende region, der længe har udtrykt stærke ønsker om selvstændighed og som profilerer deres nationalisme, blandt andet ved en undertrykkelse af det spanske sprog i forhold til det catalanske sprog, har hævet sin røst, herunder med argumentet om, at de rigere catalonere ikke vil betale for de fattigere spaniere. På samme måde som EU's stats- og regeringsledere er stærkt uenige om, hvem der skal betale hvor meget til EU's fælles budget, diskuterer catalonierne, om de fortsat vil betale til Spanien. Der er mange, der ønsker at løsrive Cataloniens 7,5 millioner indbyggere fra Spanien. Et flertal af catalonierne støtter ifølge meningsmålingerne kravet om selvstændighed, fordi man oplever, at man sender mange penge til resten af Spanien. Og når der er krise,

bliver catalonierne endnu mere catalanske og mindre spanske. Catalonierne, som står for en femtedel af Spaniens samlede økonomiske produktion, er trætte af hvert år at sende over 100 mia. kr. til Madrid og se dem fordelt til andre regioner, som ikke har haft samme økonomiske drivkraft som Catalonien. De vil have ret til selv at inddrive og administrere deres skattepenge. Catalonierne bidrager med mere, end de modtager, men har i modsætning til Baskerlandet ikke mulighed for at opkræve nye skatter.

Dermed er den økonomiske krise nu også en fuldtønet politisk krise, som truer regeringen, og at den har afvist cataloniernes krav om en folkeafstemning, har styrket separatisterne i Catalonien og Baskerland så meget, at kong Juan Carlos på et tidspunkt måtte opfordre spanierne til at stå sammen under krisen i stedet for at "jage separatistiske illusioner." Det er dog næppe sandsynligt, at Catalonien kommer til at gå enegang og opnår sin selvstændighed, da det dermed vil blive begyndelsen til enden for Spanien.

**Hugo Cancino er professor emeritus
fra Institut for Kultur og Globale Studier på AAU.**

**Rita Cancino, Ph.d., er lektor ved Institut for Kultur og Globale Studier, AAU,
med speciale i sprogpolitik i Spanien og Latinamerika.**

Det er hårde tider for politikken. I Italien, som i hele Europa, er de traditionelle politiske kræfter i vanskeligheder, forfulgt af en voksende antipolitisk holdning, som ikke evner at skelne. Dertil kommer problemerne med at give konkrete og effektive svar på virkningerne af en krise, hvis sande årsager i det store og hele endnu ikke er forstået helt, ligesom heller ikke krisens dybere dynamik er forstået.

Hvad dur politikken til?

Af Massimo D'Alema

Det ser ud som om det franske præsidentvalg aldrig før er foregået i et så skeptisk og uengageret klima. Man frygter, at den manglende interesse for politik under kampen om at erobre Elyséepalæet, vil vise sig rekordstor. For nylig viste en meningsmåling i Serbien, offentliggjort dagen før valget, at 70% af de adspurgte nærede mistillid til alle partier uden undtagelse. Ja, endog i det robuste Tyskland har en liste som Piratenpartei fået succes. Listen er en protestbevægelse som er opstået på nettet, med et stærkt islæt af modvilje mod politik og partier. Efter succesen i Berlin er listen anslået til at kunne få 12% af stemmerne, og som det fjerdestørste parti at kunne komme til at bestemme over morgendagens regeringsmuligheder. Efter det seneste valg i Belgien tog det over et år før det lykkedes at danne regering, og det skete kun takket være Elio Di Rupos tålmodighed og dygtighed – en regering, som dog tegner billedet af en svær og skrøbelig balance i et dybt splittet land.

Næsten overalt i Europa synes de traditionelle politiske kræfter at være i vanskeligheder. Der bliver mindre og mindre sympati med dem, mens bevægelserne – protestbevægelser eller populistiske bevægelser – får tilslutning; der dukker lokale og separatistiske pressionsgrupper op; det politiske billede forekommer stadig mere fragmenteret og det bliver vanskeligere at regere.

Altså drejer det sig ikke kun om et italiensk fænomen; også selvom partiernes krise i vort land har en længere historie, og er af en karakter som har sit udspring i firserne i sidste århundrede. Det er ikke noget tilfælde at vi har fået Berlusconi mediepopulisme og Liga Nord's separatisme med et vist forspring i forhold til resten af Europa. Nu har det italienske eksperiment med den såkaldt tekniske regering muligvis bragt os et skridt videre i forhold til krisen i de europæiske demokratier: Det er ikke tilfældigt at finansmarkederne betragter det som sker i vort land med særlig interesse.

Mere end politikken er det demokratiet, der er sagen: Dets fundament er konsensus, og konsensus er svækket. Derfor fremtræder demokratiet som kedeligt og langtrukket: Det har sine procedurer og sine diskussioner om hvorvidt det er nødvendigt at gøre det markedet og markedets tempo forlanger – og gøre det hurtigt.

Det er ikke noget tilfældigt sammentræf, at den politiske krise er på sit højeste, at partiernes struktur er ved at gå i opløsning, og at der foregår en indholdstømning af de demokratiske institutioner samtidig med den alvorligste sociale krise Europa har haft siden anden verdenskrig. En krise som ikke blot er en stopklods på udviklingen, men som også gør det synligt, hvordan de sociale klasser rives fra hinanden, og hvordan uligheden skærpes. Det samme sker på det individuelle plan, og for landområder, noget der nedbryder den sociale forbundenhed og får os til at tvivle på sammenhængskraften i vort samfund. Den kendsgerning, at politikken utilpashed også er samfundets utilpashed, synes at vise – tværtimod hvad man kunne antage – at politikken dur. Eller den har i det mindste duet til at udvikle et fundamentalt element i hele den lange efterkrigstid ved at garantere kompromiset mellem kapitalisme, demokrati og social sammenhængskraft, det som Ralf Dahrendorf har kaldt "cirkelns kvadratur", og det som har været hjertet i den europæiske politiske og sociale model. Jeg taler om Europa, fordi krisens epicenter lader til at være netop vort kontinent.

Globaliseringen, finanskapitalens styrke, og den enorme magtkoncentration i hænderne på nogle få internationale økonomiske oligarkier, er overalt et problem for de mange muligheder, som politikken og institutionerne har til disposition – institutioner som i det væsentlige er ufri på grund af nationale grænser. Men i USA udgør præsidenten og kongressen dog alligevel en ledelse af en global stormagt, som råder over verdens største militærstyrke. Og i de lande som kommer frem som nyopdukkende magter (eller genopdukkende, som man burde sige om Kina og Indien) er det i samtlige tilfælde politikken som styrer de store økonomiske og sociale processer – om det så er på demokratisk vis eller ikke. Det er bestemt ikke fordi vi ikke i Brasilien og Indien ser eksempler på korruption. Men dette fænomen giver ikke grund til at nære tvivl om niveauet for den politiske deltagelse og den usædvanligt stærke interesse for politik. På samme måde er det i Kina indiskutabelt, hvilken rolle og hvilken styrke kommunistpartiet – i autoritær form – skal have – også selvom det er i en kapitalistisk markedsøkonomi. Ja, endog professor Monti, som i vort land rager op som en kæmpe i forhold til partierne – og undertiden synes at have det godt med det – lignede en duperet student blandt det kinesiske kommunistpartis funktionærer.

Det er således i Europa, at politikken, på sin helt egen måde, forekommer at have mistet relevans og social vægt. Først og fremmest fordi det er den europæiske model med borgerret baseret på inklusion og sociale rettigheder, der bliver ramt i den globale verden; men også fordi kraften i institutionerne, i de europæiske stater og i de nationale politiske systemer ser ud til at være opbrugt med hensyn til de særtræk, som integrationsprocessen på vort kontinent har fået. Problemet er ikke Unionen i sig selv. Unionen er tværtimod en ekstraordinær, tilgængelig politisk og institutionel løftestang, som kan regulere udviklingen og markederne på overnationalt niveau. Men Europa er ved at reducere sig selv til et rum for overvågen og sanktioner, og dette er Europas svaghed. En svaghed der afslører hvor illusorisk det er at tro, at en fælles mønt og et fælles marked i sig selv kan garantere stabilitet og vækst, uden at man tager de midler af politisk-institutionel art i anvendelse, som traditionelt har bragt ligevægt i markeds kræfterne og økonomien.

Jeg sigter her til en fælles monetær politik, til en Centralbank som en i sidste instans långiver; jeg sigter til en effektiv koordinering af de økonomiske politikker og til et budget der er i stand til at afbalancere de væsentlige konkurrenceforskelle inden for euroområdet; til en effektiv og adækvat solidaritetsmekanisme som kan modstå finans- og pengespekulationen. I den nuværende tilstand forekommer de europæiske stater at være frarøvet en vigtig del af deres magt til fordel for mekanismer som ikke synes at være demokratisk kontrolleret af borgerne.

Ingen vil anfægte et krav om stramme finanser over for den tunge gældsbyrde, en gældsbyrde der er vokset ved overførslen af enorme offentlige ressourcer, dengang man iværksatte redningsaktionen for de private banker; men De forenede Stater, der har en gæld på 120% af BNP, har investeret enorme ressourcer for at opretholde væksten

og beskæftigelsen - mens Den europæiske Union ser ud som om den er fuldstændig nedbøjet af en gæld, der i procentdel af BNP er langt mindre. Alligevel synes Europa ikke at være i stand til at slippe sit vækstpotentiale fri. Dette sker til trods for beslutninger der er truffet i et parlament valgt ved almindelig valgret, og til trods for det tryk, der kommer fra en bred offentlighed, som er ramt af den største arbejdsløshed nogensinde, og af en voldsom og udbredt social misere.

Hvad dur politikken da til? Hvad nytte er der ved et tungt og kostbart apparat af institutionelle overbygninger, som ikke synes i stand til overhovedet at gribe ind i virkeligheden og træffe beslutninger i den retning som størstedelen af borgerne venter og ønsker? Hvis regeringernes arbejde består i at de "laver deres hjemmeopgaver", som i det væsentlige bliver stillet dem af finansmarkederne, er der virkelig ingen grund til at have politiske organer. Så er det netop tilstrækkeligt med en teknisk regering. Politik har kun mening når der er en rationel margin for frihed mellem mulige valg, og disse valg bør altid have opnåelsen af det fælles bedste som målsætning. Ellers bliver politikken irrelevant, blottet for betydning.

I den her beskrevne kontekst betragtes politikken som noget forpligtende og besværligt. Det er ikke tilstrækkeligt endnu engang at forsikre om det, som er uafviseligt sandt: Der er intet demokrati uden partier. Et stadigt voksende antal borgere erkender ikke denne sandhed, og det synes ikke for alvor muligt at genvinde deres tillid uden en radikal og uforfærdet reform både oppefra og fra basis. Forstået således, at politikken på den ene side må genfinde sin reelle styrke til at have indflydelse på den sociale udvikling, og på den anden side se til, at den igen får tilknytning til mennesker af kød og blod.

Det er nødvendigt at afsløre al den uklarhed, der ligger i en erklæring om at det grundlæggende problem skulle være at lukke politikken op imod "civilsamfundet." I disse år har nedbrydningen af de politiske systemer medført, at dørene står åbne for en tilstrømning af en mængde personer, som får repræsentation, men som er uskoledede når det gælder partierfaring. Dette har ikke blot ikke hævet politikerstandens niveau, men har i det højeste fremhævet standens mangler. Også fordi drivkraften i den politiske deltagelse meget mere har været en stræben efter social oprykning, ja ligefrem personlig berigelse, end den er udsprunget af overbevisning og uegennytte.

Så sagen er, at vi må at bære os ad på en måde, så politikken igen appellerer til den bedste del af samfundet; derfor må den præsentere sig ved at slå til lyd for langvarige projekter, "tænke på langt sigt", og vise at den har styrken til at realisere dem. Retorikken om ideologiernes død havde vel nok sine grunde, men det endte alligevel med at den fejede idealisme og håb til side og overlod pladsen til individualismens og kynismens ideologi.

Europa repræsenterer den politisk-geografiske ramme, der er nødvendig for et fornyelsesprojekt, men også et af dette projekts basale indholdselementer. Europas enhed og de værdier enheden er stiftet på, er det ideelle grundlag, når man vil motivere mange borgere til engageret deltagelse i politik.

Det konkret nye synes at være en voksende bevidsthed blandt de progressive kræfter i vor del af verden, og specielt en forandringskraft der ikke vil overlade samfundsudviklingen til markedets rene vilkårlighed. Dette gør det nødvendigt at finde det europæiske ideal frem igen. Det er ikke nogen let opgave. Men man kan i hvert fald sige at der er en venstrefløj i Europa som omsider er blevet sig sin betydning bevidst, som ser hvor vigtigt det er at konfrontere sig med disse spørgsmål og at identificere de mål man vil nå, og de veje man vil følge for at finde et nyt perspektiv.

**Massimo D'Alema er tidligere italiensk premierminister,
medstifter af og redaktør på dagbladet La Repubblica**

Oversættelse: Vibeke Theisen

Det europæiske establishment kan ikke levere den
nødvendige forandringskraft:

Derfor skal vi satse på forandring nedefra

Af Tage Dræbye

1. Dilemmaet

EU modtog i 2012 Nobels fredspris, fordi "The union and its forerunners have for over six decades contributed to the advancement of peace and reconciliation, democracy and human rights in Europe". Det er bestemt helt berettiget at prise EU for bidraget til den relative fred på det europæiske kontinent siden 2. Verdenskrig, men samtidig forekom pristildelingen mig dengang at være helt ude af synk med de store udfordringer, som EU aktuelt står over for:

1. Den økonomiske udvikling i kølvandet på finanskrisen har skabt enorme sociale og samfundsmæssige udfordringer i Sydeuropa og meget betydelige spændinger mellem nord og syd
2. Klima- og miljøproblemerne kræver mere end nogensinde fælles, international handling
3. Den store økonomiske ulighed mellem Europa og naboområderne i Afrika og Asien skaber, sammen med de næsten permanente krigstilstande i disse områder, et betydeligt immigrationspres på Europa, som stiller krav om solidariske og koordinerede handlinger

Samtidig med at disse markante udfordringer fremstår mere og mere klart, har den finansielle og økonomiske krise - og ikke mindst forskellene i EU-landenes evne til at håndtere krisen - bidraget til, at det politiske fokus overalt i Europa i stigende grad er blevet nationalt.

Det ser ud som om de ledende politikere - helt i modstrid med krisens internationale karakter - søger efter løsninger inden for nationalstatens politiske rammer. Udviklingen hen imod nationalstatsperspektivet gælder ikke mindst for magtens centrum, Tyskland, hvor en stigende national selvbevidsthed er under udvikling. Der er i Tyskland foregået et markant skifte fra Helmut Kohls mål om et genforenet europæisk Tyskland i et forenet Europa (Kohl: Zwei Seiten derselben Medaille) til Merkels de facto skabelse af "et europæisk Tyskland i et tysk Europa" (Ulrich Beck).

På den ene side er der således en række konkrete forhold, som fordrer såvel mere Europa (i form af en mere udpræget politisk union) som et andet Europa (det nuværende grundlag er utilstrækkeligt til at løse de problemer, krisen har skabt). På den anden side er der i befolkningerne en vigende tillid til de europæiske institutioner (Kommissionen, parlamentet, centralbanken, domstolen). Perspektivet for fremtiden snævres ind og bliver mere og mere nationalt, på trods af at udfordringerne ikke kan håndteres nationalt.

EU's centrale beslutningstager, ministerrådet, ses - af såvel rådsmedlemmer som af de enkelte landes befolkninger - i stigende udstrækning som en kanal til varetagelse af nationale interesser, snarere end som et forum for en fælles håndtering af de store transnationale udfordringer.

Der er derfor opstået et dilemma, som det er meget svært at finde en vej ud af. Vi sidder i saksen mellem behovet for et andet og mere Europa, en stigende folkelig modstand mod mere Europa samt et øget nationalt fokus i det politiske establishment. Det er svært at se, hvorfra forandringskraften hen i mod mere Europa overhovedet skal komme? Magter de politiske partier og de politiske beslutningstagere at skabe et politisk fokus på de udfordringer, som kræver et andet og mere Europa. Og vil de?

Givet er, at de politiske ledere af i dag ikke har en Willy Brandts, en Helmut Schmidts, en Helmut Kohls, en Jacques Delors udsyn og klare europæiske/internationale visioner. De er derimod langt mere fokuserede på deres genvalg, og det foregår i nationalstatens kontekst. Jürgen Habermas beskrev i 2011 problemet således: Genopdagelsen af den tyske nationalstat, den nye tendens til kortsigtet politik uden kompas, og sammensmeltningen af politik og medier til et fedt, kan måske forklare, hvorfor politik mangler stamina til et større projekt som den europæiske enhed.

Mens det således ser mørkt ud for ændringer baseret på det europæiske politiske og administrative establishment, hvad enten det er indefra (De europæiske institutioner, inkl. ministerrådet) eller udefra (Det Europæiske Råd og dets medlemmer (stats- og regeringscheferne)), foregår der samtidig på sidelinjen en interessant diskussion om udvikling af Europa nedefra.

STYRKER

- Veluddannet befolkning med bl.a. fornuftige sprogkundskaber
- Næsten 70 års historie for samarbejde og integration med flere og flere deltagende lande
- Europæiske institutioner, der fungerer (men også rummer store forbedringsmuligheder)
- De nye generationer i Europa er i høj grad kosmopolitiske, de lever Europa
- Et indre marked, en god infrastruktur og europæiske programmer, der understøtter bevægeligheden, herunder infrastrukturudviklingen
- Helt overvejende velfungerende nationale demokratier, hvor forandring nedefra er mulig (Italien, Baden Württemberg)

SVAGHEDER

- Spændingerne mellem Nord- og Sydeuropa er store og under uddybning (arbejdsløshed, ungdomsarbejdsløshed, vækst)
- De europæiske institutioners legitimitet er begrænset (demokratisk underskud, bureaukrati, ineffektivitet, lobbyisme)
- De ledende politikere - medlemmerne af de europæiske råd - mangler klare europæiske visioner
- Den politiske udvikling af Eurozonen halter efter det økonomiske samarbejde, fordi det økonomiske samarbejde har været brugt som murbrækker for det politiske
- Euroen er ikke bygget til krise og recession, men til vækst.
- Der er et uheldigt split mellem landene i Eurozonen og landene uden for
- De nye kosmopolitiske generationer negligerer de europæiske institutioner eller tager dem for givet
- Uheldig spænding mellem de låntagende og de långivende nationer
- Udvikling af en yderligere nationalstatsbevidsthed både hos krisens vindere (Tyskland) og tabere (Grækenland)
- De nationale forfatninger er ikke gearet til en europæisk politisk union, men til varetagelse af nationale interesser

Mit udgangspunkt for denne artikel er, at jeg - i en søgen efter den nødvendige forandringskraft - vil forfølge dette spor: Udvikling af Europa nedefra. Nogen vil måske karakterisere det som, at jeg drømmer videre ad dette spor. Denne karakteristik har jeg det imidlertid også fint med.

2. En kortfattet SWOT analyse af mulighederne for en videreudvikling af det europæiske projekt

I første omgang vil jeg gennem en kortfattet SWOT-analyse se lidt nærmere på, hvad videreudviklingen af det europæiske projekt er oppe imod. Som det fremgår synes svaghederne og truslerne at dominere. Men der er på den anden side også styrker at bygge videre på og muligheder, der kan udnyttes. Detaljeret at kommentere alle stikord i denne summariske SWOT-analyse er ikke muligt inden for denne artikels rammer. Jeg vil begrænse mig til at fremhæve tre elementer:

1. Ulrich Beck kombinerer i "A German Europe" sin tidligere analyse af risikosamfundet med de aktuelle europæiske udfordringer. Globaliseringen og den stigende indbyrdes afhængighed har medført en forskydning af risikobilledet fra den militære trussel hen imod økonomisk, økologisk og teknologisk betingede risici. Europa er umiddelbart bedre gearret til at håndtere trusler, der er forbundet med dette risikoperspektiv, end til at håndtere den tidligere militære trussel. Forskydningen i risikobilledet giver derfor nye muligheder. Desuden er de nye risici lige så tydelige i et nationalstatsperspektiv som i et europæisk eller et globalt perspektiv. Og eftersom de udfordringer, der kan afledes af risikobilledet, er udfordringer, som de enkelte lande ikke kan håndtere alene, taler dette umiddelbart for et intensiveret europæisk samarbejde.

En stadig stigende andel af de yngre generationer (de under 50 årige) er blevet kosmopolitiske. De lever så at sige Europa. De rejser, studerer og arbejder i Europa. Er sammen med mange andre unge og yngre fra de andre lande,

MULIGHEDER

- Det nye trussels/risikobillede giver Europa nye muligheder, fordi truslerne ikke mere er primært er militære. Mens Europa havde vanskeligt ved at blive militær stormagt, så er Europa bedre gearret til det nye trusselsbillede
- Europa har gode forudsætninger for gennem samarbejde at håndtere de nødvendige radikale omstillinger i forhold til såvel den økonomiske som den økologiske krise. Omstillingen ligger om ikke lige til højrebænet så dog i klar forlængelse af det hidtidige europæiske samarbejde
- Samarbejdet inden for kerneområderne: Mobilitet, handel og specialisering indeholder store, yderligere potentialer

TRUSLER

- De store samfundsmæssige risici er i dag ikke mere den kolde krig og våbenkapløbet, men er derimod knyttet til økonomien (finanskrise og økonomisk krise), til økologien (klimakrise og ressourcekrise), til teknologien (A-kraft, kemikalier) til den globale økonomiske ulighed (immigrationsproblemer, kulturkonflikter (terror))
- At komme hurtigere ud af den økonomiske krise med færre alvorlige skrammer sker næppe af sig selv, men vil kræve fælles handling
- Spændinger forårsaget af de forskellige opsplitninger i Europa (Mellem nord og Syd, mellem landene i Eurozonen og dem uden for, mellem långivere og låntagere) kan hver for sig udvikle sig til alvorlige konflikter, som vil true det europæiske samarbejde
- Der er risiko for, at udviklingen hen i mod en øget nationalstatsbevidsthed fortsætter, og at det europæiske samarbejde i stigende grad bliver en interessekamp mellem nationalstaterne
- Der er risiko for en yderligere udvikling af apatien over for de europæiske institutioner i såvel de ældre generationer som i de nye kosmopolitiske

får venner, kærester, ægtefæller osv. Den danske statsminister tilhører f.eks. disse kosmopolitiske generationer. Der foregår i kraft heraf en betydelig horisontal integration i Europa. Bagsiden af denne udvikling er, at de kosmopolitiske generationer tilsyneladende ikke interesserer sig synderligt for de institutionelle sider af det europæiske projekt, men snarere negligerer dem eller tager dem for givet. Der mangler ganske enkelt forbindelse mellem den levede europæisme og det europæiske projekt.

2. I vid udstrækning fungerer de europæiske demokratier. Jürgen Habermas fremhæver i denne forbindelse det seneste landdagsvalg i Baden Württemberg, som er en af CDU's traditionelle højborg. Ved dette valg (i 2011) led CDU et stort nederlag, fordi partiet ikke havde villet tage konsekvensen af den japanske A-kraft katastrofe ved at gå ind for en afvikling af A-kraften. CDU tabte valget. Herefter foretog CDU og den tyske forbundsregering en 180 graders vending i forhold til A-kraften. Nu skulle "den fredelige udnyttelse af A-kraften afvikles så hurtigt som muligt". Jeg mener også, at man godt kan fortolke det seneste italienske valg som en sund folkelig-demokratisk reaktion mod et falleret politisk system uden folkelig forankring. Omvendt har de 25 % stemmer til Beppe Grillo (og den fortsat store stemmeandel til Berlusconi) nærmest lammet Italiens muligheder for politiske ledelse. Og det er hverken godt eller demokratisk modent. Samlet set må også konstateres, at demokratiske initiativer fra neden som oftest er fokuseret mod protest mod store projekter (A-kraften, en banegård i Stuttgart m.v.)

3. Hvor ligger forandringskraften for videreudvikling og styrkelse af Europa?

Uanset dens summariske karakter, så rummer SWOT-analysen en lang række udfordringer omkring videreudviklingen af det europæiske projekt. Der er alvorlige trusler, som skal imødegås, og der er en lang række svagheder, som skal overkommes. I begge kategorier er der desuden langt flere udfordringer end beskrevet i boksene.

Omvendt er der også muligheder, der kan bygges videre på med afsæt i det eksisterende EU-samarbejde. I dette samarbejde er realiseret en række vigtige mål. Det gælder ikke kun den prisbelønnede fredsskabelse efter 2. verdenskrig, men også f. eks. det indre marked og den regionale udvikling i Europas fattigere udkantsområder (effektiviteten i udnyttelsen af de regionale programmer har dog varieret meget, afhængig af den administrative effektivitet i det enkelte land). Der kan desuden bygges videre på de nye kosmopolitiske generationer, som har taget Europa i brug, både som studerende og som ansatte i virksomheder i andre lande end hjemlandet. Fundamentet for den horisontale integration er jo netop de oprindelige grundlæggende elementer i EU traktaterne (etableringsret, arbejdskraftens frie bevægelighed, regler om anerkendelse af kvalifikationer osv.) suppleret af en række initiativer til fremme af studerendes mobilitet.

Udfordringerne er høj grad forbundet med, at den aktuelle institutionelle opbygning i Europa er helt utilstrækkelig til at håndtere de risici, som vi står overfor, hvad enten de er økonomiske (knyttet til krise og til national og global ulighed) eller økologiske (klimaet og miljøkonsekvenserne af teknologi-anvendelsen). Det er imidlertid svært at opnå et klart billede af, hvor der findes forandringskraft for en nødvendig videreudvikling og styrkelse af det europæiske projekt. Eller om den overhovedet findes. Det er således meget svært at give et fornuftigt og sammenhængende svar på spørgsmålet: Hvor er de mulige drivere for en videreudvikling af det europæiske projekt?

Det Europæiske Råd (Topmødet for stats- og regeringscheferne) skal ganske vist tilføre Den Europæiske Union den fremdrift, der er nødvendig for dens udvikling, og desuden fastlægge dens overordnede politiske retningslinjer og prioriteter. Men selv om dette mandat giver rum for visioner og perspektiver, og selv om Det Europæiske råd siden 2009 har haft en fast formand, så har der ikke set udefra været mange konkrete tegn på, at rådet og formanden i øjeblikket lever op til opgaven. Det på trods af, at der i omstændighederne synes at være al mulig grund til det. Er de skræmte af vælgerne derhjemme, eller er der blot helt tomt i visionsrummet?

Fokus i Det Europæiske Råds arbejde har været på Eurozonens funktionsduelighed på kort sigt. Og det er godt nok, men heller ikke mere. Der er nok flere forklaringer på dette. Van Rompuy er således en kompromiskandidat, der blev valgt efter at mere dynamiske personer, bl.a. Tony Blair, havde været bragt i forslag. Der har desuden været tendenser til magtkamp mellem rådspræsidenten og kommissionsformanden.

Vigtigst er imidlertid, at de nuværende europæiske toppolitikere - i modsætning til deres forgængere - helt synes at mangle en vision for fremtidens Europa. Den dominerende politiker, Angela Merkel, er således helt overvejende reaktiv i forhold til den europæiske udvikling og har opnået sin magt gennem en taktisk tøven. Selv om Francois Hollande for nylig har luftet forslag om en egentlig politisk union, så er det i praksis nationale interesser, der dominerer fransk europapolitik, f. eks. i forhold til den af EU forhandlede frihandelsaftale med USA. UK's David Cameron, ja han er "reluctant", og ønsker ikke mere Europa, men derimod det europæiske samarbejde omdannet til et "tag-selv-bord". Britisk europapolitik er - som også i vid udstrækning den danske - i høj grad dikteret af indenrigspolitiske hensyn.

De ledende politikere søger - helt i modstrid med krisens internationale karakter - efter løsninger inden for nationalstatens politiske rammer. Der er såmænd ikke grund til at gå længere væk end til Danmark for at finde eksempler på dette. Her er det europæiske perspektiv stort set forsvundet af den politiske diskussion, siden vi i forårshalvåret 2012 varetog formandsskabet for EU. Et andet dansk eksempel er den energiske kamp for at opnå en rabat i bidraget til EU på en milliard kroner årligt.

At det nationale perspektiv vejer tungt, hænger selvfølgelig sammen med, at politikerne vælges nationalt og står til ansvar over for deres - nationale - vælgere. Hertil kommer, at den økonomiske krise tilsyneladende har medført en større nationalbevidsthed. Der er sket en vis revitalisering af nationalstaten. Man tager i det aktuelle krisepres i højere grad vare på sig og sine. Så selv om krisen har skabt et øget behov for det europæiske samarbejde, så har fokus været på varetagelse af nationale interesser.

Kan man så finde forandringskraften inde fra, i de europæiske institutioner. Det er ikke særligt sandsynligt. Vigtigt er i denne forbindelse, at den formelle arbejdsdeling mellem kommissionsformanden og formanden for det Europæiske Råd giver sidstnævnte førertrøjen i udviklingen af det europæiske perspektiv. Ganske vist har kommissionen sammen med ministerrådet en stor del af magten over den konkrete udvikling og kommissionen råder også over de store ressourcer (både økonomiske og menneskelige). Men en del af kraften er tilsyneladende gået op i magtkamp. De forskellige europæiske institutioner, herunder Europaparlamentet, synes heller ikke at rumme den forandringskraft, der er nødvendig for at tackle de store udfordringer.

4. Et europæisk forår: En ny europæisk udvikling baseret på en bevægelse nedefra

Dermed er der kun muligheden "nedefra" tilbage. Eftersom denne løsning er kommet til via udelukkelsesmetoden, siger det i sig selv en hel del om, at "Et nyt Europa, nedefra" ikke er en løsning, der ligger lige for.

Der er ganske vist noget at bygge på, fordi der er en betydelig igangværende horisontal integration baseret på de nye kosmopolitiske generationer, der lever Europa gennem studier og arbejde, og som derfor også får et andet syn på Europa, fordi de møder mennesker af kød og blod, mennesker, som man både kan hade og elske, men som aldrig stivner i de stereotyper, som opstår, når grundlaget for holdningen til de andre er medierne og ikke menneskelige kontakter.

Det er imidlertid svært i praksis opstille en overbevisende strategi for, at det kan lade sig gøre at bygge på disse unge, fordi de nye generationer af kosmopolitter ikke synes at interessere sig synderligt for de europæiske institutioner og den overbygning, der gør rejser, studier og arbejde muligt. Det tages for givet, that's it.

Ikke desto mindre, så bør forudsætninger og muligheder for et europæisk forår nærmere undersøges og diskuteres. Ulrik Beck ser basis for en sådan udvikling i en ny social kontrakt for Europa, andre har peget på et "New Deal for Europa" med afsæt i det fælles ansvar for de unge generationer, der i stort tal er uden arbejde. En videreudvikling af det europæiske set-up til at understøtte en yderligere horisontal integration kunne f. eks. bestå af skabelsen et tværnationalt socialt sikkerhedssystem, som kunne udgøre en basis for mobilitet og integration. I øjeblikket foregår der rundt omkring i de europæiske lande det modsatte. Det søges undgået, at sociale ydelser og uddannelsesydelser kan bruges frit af andre EU borgere. Dette fremmes af den ultrastramme finanspolitik (austerity) og de meget pressede statsfinanser.

Benoit Coeuré, bestyrelsesmedlem i den Europæiske Central Bank, konstaterede på en konference på Harvard University i marts i år, at det var nødvendigt at redefinere den europæiske sociale kontrakt for at sikre bæredygtigheden af Europas socialøkonomiske model. I en ny social kontrakt kunne f. eks. indgå det tværnationale sociale sikkerhedssystem. Det er efter min mening muligt at stykke nogle handlingselementer sammen, som tilsammen kan udgøre et spirende grundlag for et europæisk forår:

1. Der eksisterer en række Europæiske tænketanke, som allerede i dag arbejder med udviklingen af det europæiske projekt.

Disse tænketanke kan udfordres til at lægge et arbejde i et initiativ gående ud på, at tavlen vaskes ren, og at der herefter skal udformes en ny social kontrakt eller et nyt deal for Europa: Hvad skal det konkret indeholde? Hvordan er vejen frem mod realiseringen af et sådant nyt deal? Hvordan skal den europæiske sociale kontrakt hænge sammen med de nationale sociale kontrakter? Det vigtige er, at der skal være tale om et folkeligt projekt, ikke et teknokratisk. Et projekt, som er formuleres således, at det er noget som almindelige mennesker overalt i Europa er villig til at gå på gaden og demonstrere for, ligesom demonstranterne i det arabiske forår demonstrerede for realisering af demokratiske rettigheder.

2. Med baggrund i flere alternative forslag til den nye sociale kontrakt, udarbejdet af tænketankene, kunne herefter indbydes til et europæisk folkemøde.

Initiativtagerne hertil kunne f.eks. være de politiske partier og deres europæiske organisationer. Vigtigt er, at det ikke skal være et initiativ, som bygger på deltagelse af og store taler af toppolitikere, men på almindelige politisk engagerede borgere. Dette kunne også være et bidrag til revitalisering af partierne som vælgerorganisationer.

3. Opbakning af og økonomisk støtte til det initiativ, som Ulrich Beck og Daniel Cohn-Bendit har taget og som er udformet som et europæisk memorandum: We are Europe!

Dette memorandum har fået støtte fra bl.a. Jacques Delors, Javier Solana, Joschka Fischer, Jürgen Habermas og mange andre. Initiativet omfatter et års frivilligt europæisk arbejde, for taxachauffører og teologer, for dem i arbejde og for de arbejdsløse, for ledere og musikere, for lærere og elever, for højesteretsdommere og pensionister og for mænd og kvinder. Initiativet har sit udgangspunkt i en stor vrede over, at det politiske system er villigt til at redde banker med enorme økonomiske midler, men ignorerer fremtiden for de det store antal unge uden arbejde. Manifestets afsæt er bl.a. John F. Kennedy's fredskorps og den berømte Kennedy sætning: "Ask not what your country can do for you – ask what you can do for your country."

Manifestet indeholder bl.a. følgende beskrivelse af initiativet:

We, the undersigned, wish to provide a mouthpiece for European civil society. For this reason, we are asking the European commission and national governments, the European parliament and national parliaments to create a Europe of actively employed citizens and to secure the financial and legal requirements for the European Year of Volunteering

for Everyone – as a counter-model to the top-down Europe, the Europe of elites and technocrats that has prevailed up to now that considers itself responsible for forging the destiny of the citizenry of Europe – if need be, against its will. For it is this unspoken maxim of European politics that is threatening to destroy the entire European project. The aim is to democratise the national democracies in order to rebuild Europe in the spirit of the rallying cry: "Don't ask what Europe can do for you but ask what you can do for Europe – by doing Europe!"

I det hele taget bør EU investere langt mere i at understøtte den horisontale integration. Det er f. eks. ekstremt dyrt for ikke EU-ansatte at benytte de europæiske skoler, selv om det for mange privat ansatte vil være en næste ideel skoleløsning under nogle års arbejde i udlandet.

Der foregår allerede i dag en hel del på området horisontal integration. Efter mit skøn er der yderligere fornuftige initiativer undervejs. Men den videre udvikling af det europæiske projekt handler imidlertid først og fremmest om dimensioner. Det er de store traditionelle programmer, f. eks. forskningsprogrammer og infrastrukturprogrammer (for ikke at nævne landsbrugspolitikken), der får broderparten af EU-midlerne. Der skal derfor skabes nye, alternative billeder af, hvad udvikling og vækst er. Og integrationen nedefra skal styrkes økonomisk.

Der tages allerede initiativer nedefra, som kan understøtte en udvikling af det europæiske projekt. Det gælder således The Berlin Declaration om "Cities for Europe", hvori alle europæiske byer, store som små, inviteres til at deltage sammen med repræsentanter for civilsamfundet. De deltagende byer skal love at støtte kulturelle, sociale, økonomiske og samfundsmæssige initiativer, som har fælleseuropæisk betydning: Projekter, konference, diskussioner relateret til Europa, priser for europæisk handling osv.

Når man ser på mulighederne for en europæisk udvikling nedefra med danske briller, er det måske endda endnu sværere at finde en tro på, at det kan lade sig gøre, end det er fremgået af de foregående overvejelser. Man kan frygte at en stor del danskere – i forhold til de store europæiske udfordringer – vil reagere lige som menneskeflokkene i "Den Lange Rejse", da den trues af en skovbrand og derfor hopper i sumpen:

Og der sidder de så alle sammen i sumpen, på så tilpas lavt vand, at de kan have hovedet ovenud, men dukke under til næseborene, når ilden kommer. Og nu de er i forholdsvis sikkerhed får de mæle igen og meddeler sig til hinanden, under mange modulerede grynt og vise trækninger af pandehuden, læbesmæk og fimren med næsetippen. De er små. Verdens undergang er nær, men ukuelige i munden er de til det sidste.

Ja, et europæisk forår og et nyt Europa nedefra, kan ligne drømmeri. Men husk alligevel: De andre veje til en udvikling er nærmest fuldstændigt blokerede.

Tage Dræbye er direktør og civilingeniør i eget rådgivningsfirma, med speciale i projektleddelse, tidl. MF for Radikale Venstre

Kilder og noter

- ¹ Stortingskomiteens begrundelse, <http://nobelpeaceprize.org/> (Besøgt 2013-06-12)
- ² I et tillæg til World Energy Outlook, Redrawing the Energy-climate Map, IEA 10th of June 2013, konstaterer IEA således: The world is not on track to meet the target agreed by governments to limit the long term rise in the average global temperature to 2 degrees Celsius (°C). Global greenhouse gas emissions are increasing rapidly and, in May 2013, carbon-dioxide (CO₂) levels in the atmosphere exceeded 400 parts per million for the first time in several hundred million years.
- ³ http://helmut-kohl.kas.de/deutsche_einheit_aera_kohl.html (Besøgt 2013-06-12)
- ⁴ Ulrich Beck: A German Europe, Polity Press, Cambridge, 2013
- ⁵ I sit efterskrift til: "What does Germans think about Europe?" The European Council on Foreign Relations (ECFR). London June 2011. Efterskriftet har titlen: "A pact for or against Europe?"
- ⁶ Habermas skriver: A single class
- ⁷ Ulrich Beck: A German Europe, Polity Press, Cambridge, 2013
- ⁸ I Jürgen Habermas' efterskrift til: "What does Germans think about Europe?" The European Council on Foreign Relations (ECFR). London June 2011. Efterskriftet har titlen: "A pact for or against Europe?"
- ⁹ Gesetzentwurf der Fraktionen der CDU/CSU und FDP: Entwurf eines Dreizehnten Gesetzes zur Änderung des Atomgesetzes. Deutscher Bundestag, Drucksache 17/6070, 2011-06-06.
- ¹⁰ Artikel 15 (tidligere 4) i Maastrichttraktaten om den europæiske union med senere ændringer
- ¹¹ Van Rompuy & al: Hen imod en egentlig økonomisk og monetær union. 5. december 2012.
- ¹² <http://www.ecb.int/press/key/date/2013/html/sp130302.en.html> (Besøgt 2013-06-28): At the heart of the crisis, there is the challenge of redefining the social contract to safeguard the sustainability of Europe's social economy model. This model, set out in the Maastricht Treaty, notably aims to promote "social justice", "solidarity between generations" and "solidarity among Member States". In my view, in order to ensure the sustainability of the social contract and to fulfil its promises both at national and European level, we need three elements: (i) a broad consensus on the definition of fairness, the forms of solidarity and the conditions attached to it; (ii) an institutional architecture ensuring its legitimacy and stability; and (iii) effective policy instruments.
- ¹³ Se f.eks. <http://www.eu.thinktankdirectory.org> (Besøgt 2013-06-16)
- ¹⁴ <http://manifest-europa.eu/allgemein/wir-sind-europa?lang=en> We are Europe! Manifesto for re-building Europe from the bottom up (Besøgt 2013-06-16)
- ¹⁵ <http://citiesforeurope.eu/berlin-declaration> (Besøgt 2013-06-16)

EU-fællesskabet som mulighed og begrænsning i Europa

*Af Torben Bechmann Jensen,
socialpsykolog*

På trods af at unges uddannelses- og kompetenceniveau i EU generelt er stadigt stigende, forbliver ungdomsarbejdsløsheden høj. Arbejdsløsheden blandt Europas unge er steget markant under den finanspolitiske krise.

Med en ungdomsarbejdsløshedsprocent et godt stykke over 20 % og for nogle medlemslandes tilfælde over 40 % er der nu mere end 5,5 millioner unge arbejdsløse i EU. Det er dobbelt så meget som for den samlede population i beskæftigelse og inkluderer end ikke de unge, som, stillet over for arbejdsløshed eller som følge af særlige nationale initiativer, befinder sig i uddannelsessystemet – medens de venter på bedre tider for beskæftigelse.

Det er blevet stadig mere evident, at unge med god uddannelse har bedre chance for at få beskæftigelse, men det er ligeså klart, at der ingen garantier gives. Unge kvinder, synes, uagtet deres høje uddannelsesmæssige landvindinger, at opleve de største problemer med at få fodfæste på arbejdsmarkedet. Samtidig med en markant offentlig investering i uddannelse og træning ser det ud til, at udsigten til flere og bedre jobs stadig er et uopnåeligt ønske.

Iflg. opgørelser i EUROSTAT faldt procentandelen af unge i beskæftigelse i Europa til 32,9 % i første kvartal af 2011, hvilket er det laveste tal nogensinde målt i EU's historie. Det høje arbejdsløshedsniveau er selvfølgelig en trussel for den enkelte unge, da det potentielt nedbryder såvel troen på sig selv som økonomisk uafhængighed og muligheden for at planlægge livet på lidt længere sigt, hvilket kan mærke dem langt ud over den umiddelbare udsigt til at være ledig (man taler om "scarring", altså at bære ar). Men den høje ungdomsarbejdsløshed repræsenterer også en trussel for samfundet som sådan, da ungdomsarbejdsløsheden betyder tabt økonomisk vækst, en intensivering af den sociale ulighed og stigende offentlige udgifter. I en opgørelse fra EUROFOUND estimeres det således at den økonomiske omkostning ved unge mennesker der er uden for arbejde og uddannelse beløber sig til ca. 100 milliarder EURO årligt (hvilket svarer til 1 % af den samlede BNP for de 21 lande som blev inddraget i vurderingen ud fra tal i 2008).

¹ unge 15-24 år.

Ovenstående var noget af det, som blev præsenteret i forbindelse med præsentationen af rammeprogram 7 for socio-økonomisk og humanistisk videnskab. Præsentationen omhandler indkaldelse af ansøgninger til SSH.2013.1.2-1. "Overcoming youth unemployment in Europe".

Jeg er blevet opfordret til at give et bud på den bedst mulige fremtid for Europa fra et andet perspektiv end det økonomiske, som ofte spiller en fremtrædende rolle i diskussionen af den Europæiske Union. Baggrunden for dette bidrag er min involvering i det Europæiske forskningsarbejde de sidste godt 13 år, knyttet til de sidste 3 forsknings-rammeprogrammer, hvor jeg dels har arbejdet med ungdomsteori og bevægelser dels har bedømt forskningsansøgninger inden for skiftende tematiseringer omhandlende forskellige emner: F.eks. transition mellem uddannelse og arbejdsmarked og forskellige grupper af befolkningen inden for EU: Unge, marginaliserede unge, etniske minoriteter, kvinder etc.

I og med at Europas fremtid eller EU som sådan jo er et mangeartet og voldsomt emne, at skrive noget om på få sider vil jeg forsøge at fokusere nogle særlige felter, hvori såvel de dilemmaer eller problemer som de fordele, som de tættere bånd mellem nationalstater kan afstedkomme.

Freds- og handelssamarbejde

Som udgangspunkt kan man overveje EU som en fortsættelse af Kul- og Stålunionen og som et projekt, der handler om at øge sikkerhed og fremme fred. Det kan selvfølgelig ses som en succes i og med at interne krige i EU, men ikke i Europa bredere, har været undgået siden 2. verdenskrig. Det er værd at huske, at krigen i ex-Jugoslavien på mange måder var påvirket af de omkringliggende EU-landes accept af og aktive støtte til enkelte områder eller regioner, som Kroatien, Bosnien og Slovenien. Samtidig med det fredsskabende samarbejde inden for EU har der siden Irak-krigen været tale om at flere og flere lande i EU er blevet egentlig krigsførende, hvilket gør indtrykket af det fredsskabende i fællesskaber som FN og EU mere flertydigt. Det er muligt at man har etableret mere sikkerhed internt i EU, men det synes ikke at gælde eksternt - tværtimod.

Uden at være ekspert i EU's beslutningsproces eller at være indblandet i de konkrete overvejelser bag beslutningerne synes de økonomiske overvejelser sammen med mere ideologiske overvejelser om det, som oftest omtales som demokratiske samfund, at være afgørende for Europæiske landes indgåelse i krige og krigslignende handlinger. Deltaelse i krig begrundes med hensynet til primært egne politiske og/eller økonomiske interesser.

Den problemstilling rejser også spørgsmålet om solidaritet. Hvem er det egentlig EU eller Europa er solidarisk med? I forbindelse med økonomi og handelsaftaler søges det at fastlægge regler og aftaler om hvad der kan gøres såvel internt i EU såvel som eksternt over for lande og verdensdele uden for Europa. Her virker det oplagt at EU kæmper Europas sag og her snarere end at være solidarisk med f.eks. 3. verdens lande mere tænker i at fastholde eller udbygge sin position som en velstående og økonomisk magtfaktor på verdensplan.

Som sådan kan EU eller Europa, hvis Europa ellers er til at afgrænse, ikke ses at være en afgørende anderledes enhed end nationalstaten. Også nationalstaten kan på mange måder siges at agere ud fra de samme mål og interesser som EU gør med hensyn til at søge opfyldelse af egeninteresser med en opfordring til og understøttelse af intern solidaritet i den befolkning, som udgør grundlaget for enheden.

Nogle sociologer som f.eks. Ulrich Beck har beskrevet hvordan de stadigt større samlinger og sammenslutninger af nationer med vigende grænser og friere bevægelighed kommer til at danne et "standardiseret massemarked", hvor

² European Commission C (2012) 4536 of 09 July 2012) FP7 Cooperation Work Programme (2013)
8: Socioeconomic Sciences and Humanities, Brussels 2013.

ationale eller regionale særpræg, varer og karakteristika langsomt forsvinder. Det, der udbydes og det, der efterspørges af varer, tjenesteydelser osv. begynder at ligne hinanden – den snart gamle historie om at agurker ikke må være krumme længere kan tjene som illustration. Hertil kan lægges at private virksomheder og producenter jo ligeledes får global karakter og at der fusioneres, opkøbes og overtages produktionsvirksomheder i et omfang, så det der tidligere var nationale virksomheder og produkter nu er internationale hybrider, der virker og afsættes i stadig flere EU og ikke-EU lande under enslydende eller differentierede navne. Man nærmer sig med andre ord hinanden og diversiteten forsvinder gradvist i og mellem de lande hvor der er mest kontakt politisk eller befolkningerne imellem.

Arbejdskraftens fri bevægelighed

Ikke bare varer og tjenesteydelser, men også den arbejdskraft, der efterspørges bliver mere og mere grænseløs. Kravet er at medarbejdere bliver mobile og fleksible og virksomheder slår stillinger op både nationalt og internationalt for at tiltrække arbejdskraft. Arbejdskraftens fri bevægelighed har været et hovedprincip inden for EU, hvilket umiddelbart lyder som et gode og kan ses som en slags solidaritet internt. Problemet her er dog på samme måde som med varer og tjenesteydelser at konsekvensen kan være en udjævning. En fordel er, at man bliver i stand til at søge stillinger og medarbejdere med det ønskede indhold/de ønskede kompetencer, men en ulempe er, at der herigennem helt omfordeles nationalt og regionalt overfor hvem der kan opnå ansættelse.

Bestemte grupper i befolkningerne er dem, der er mest sårbare over for disse forandringer. I helt klassisk klasseforstand er de mest sårbare kvinder, mennesker med en anden etnisk oprindelse end europæisk samt unge. Arbejdsmarkedet ansætter først og fremmest de mennesker, der traditionelt set har været mest på arbejdsmarkedet – voksne "hvide"/(vest-)europæiske mænd og igennem de sidste mange år har kvinder og unge måttet se deres arbejdsmarkedstilknøytning blive stadig vanskeligere, da "konkurrenterne" om jobbet kommer fra den del af den voksne mandlige befolkning rundt om i Europa, som ikke finder ansættelse nationalt eller som vælger at bevæge sig for at få en bedre jobmulighed i et andet land end der hvor de befandt sig. Det, der kunne siges at være konsekvensen af den hidtidige praksis er, at for hver ny mulighed de bedst stillede får, får de ringest stillede endnu en vanskelighed.

Den stigende ulighed

Det er klart at selvom mange mennesker i EU, udover at tænke på sig selv som danskere, italienere eller polakker, føler sig som europæere, så er der en udbredt skepsis over for EU som en overordnet politisk institution. På utallige måder er beslutninger truffet i EU af afgørende betydning for mennesker i forskellige regioner (Grækenland, Spanien, Portugal og Irland særligt i øjeblikket) eller for forskellige udsnit af befolkningerne (unge, landmænd, fiskere osv.).

Udover de beslutninger, som vi enkeltvis tilfældigvis kender til gennem f.eks. medieomtale, så er det overordentlig vanskeligt at blive klog på hvordan beslutningsprocessen forløber. Vi ved, som almindelige borgere, ikke hvem der bestemmer. Er det embedsmændene, politikerne eller i virkeligheden lobbyisterne, erhvervslederne, der dikterer de store linjer og som mest af alt sikrer sig en stadig blomstrende handel, der kan optimere kapitalophobningen? Afstanden mellem beslutningstagere og almen befolkning synes i EU endnu større end den, som mange allerede har vanskeligheder med at gennemskue på nationalt plan.

På den ene side præsenteres EU og medlemslandene som en enhed, der sikrer at man f.eks. for Danmarks eller Tysklands vedkommende kommer lettere igennem finanskrisen. På den anden side må store dele af befolkningen erfare, at det ikke går ret godt – hverken med beskæftigelsen (stigningen i arbejdsløse eller fattige beskæftigede) eller med boligforhold eller socialsikring.

³ Feks. i Ulrich Beck: Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet, Hans Reitzel 1997.

⁴ Der kunne naturligvis inddrages langt mere i dette princip mht. tilsætningsstoffer, tilladte grænseværdier etc.

Den sociale ulighed stiger mellem dem, der får flere muligheder og dem, der ikke har kvalifikationerne, baggrunden eller nationaliteten til at være "inde i varmen". Og nationalt i f.eks. Danmark sammenlignes den stigende ulighed som igennem de sidste 10-12 år har udviklet sig i befolkningen blot med den endnu større ulighed i andre medlemslande, hvorefter det fastholdes at vi stadig indtager en plads som et af de mest lige lande.

Konkurrence og "Best Practice"

Set fra forskningsverdenen repræsenterer to begreber på forskellige måder noget af det problematiske ved EU, som det ser ud i øjeblikket. Det kan ses som 2 modsatrettede bevægelser hvor den ene handler om at man har taget konkurrenceparameteren til sig som noget, der internt og eksternt, giver udvikling. Den anden som kunne benævnes "best practice" og baseres på direkte sammenlignelighed, er en bevægelse hvor man lader som om at det er muligt at ligestille f.eks. skoler, institutioner eller interventioner på tværs af lande, kontekster og kulturer for herigennem at finde en særlig "best practice" som så kan overføres eller transformeres til andre steder/interventioner.

For at Europa skal kunne måle sig med andre magtfulde verdensdele/lande, som USA og Kina satses der massivt på forskning. Det betyder at der afsættes mange milliarder Euro årligt til at finansiere forskningsarbejde inden for et væld af områder og på mange niveauer startende med individuelle post.doc. studier. For at give et eksempel på konkurrenceparameteren kan man tage udgangspunkt i hvordan forskningsmidler fordeles. Indenfor bare et enkelt felt (som eksempel) indkaldes forskningsansøgninger omhandlende særlige problemstillinger. Det bestemmes på forhånd hvad rammen er for den enkelte bevilling ligesom det på forhånd er bestemt hvilke kriterier, der bliver bedømt og hvordan en ansøgning skal udformes og hvilken længde der tillades. Så langt så godt. Det er alt sammen fornuftigt, nødvendigt og meget meningsfuldt set i f. t. at det skal være muligt, at bedømme ansøgningerne inden for en vis tid.

Inden for et enkelt tema afsættes der stadig flere midler til uddeling, men grundet nedskæringer, konkurrence forskere imellem, krav fra arbejdsgivere på f.eks. universiteter osv. så kommer der også stadigt flere ansøgere. Inden for de forskningstemaer, som jeg kender til, opnår 2 til 4 % af ansøgerne en forskningsfinansiering. Arbejdsmæssigt tager det 2 mennesker 3-6 måneder fuld tid at udfærdige en forskningsansøgning. Opnår man finansiering har man altså brugt ½-1 år på at få finansiering i f.eks. 3 år. Tiden brugt på ansøgningen bliver dog ikke betalt for i ansøgningen. Selv hvis man modregner med de eventuelle partnere, der involveres i et konkret forskningsprojekt, så er der tale om en dårlig udnyttelse af arbejdskraft. Mere end 95 % af ansøgerne får ingenting og har dermed "spildt" en voldsom masse (ubetalt) tid med at søge. Konkurrencen viser sig at skabe langt flere "tabere" end vindere samt være ganske enormt ineffektiv.

Flere og flere universiteter rundt om i EU og også i Danmark har annekteret en organisationsform, hvor fakulteterne og institutterne indgår i en slags forretning (Københavns Universitet er således omdøbt til "Koncernen KU"), men det der kunne ses som en succes i og med at så mange forskere, efter pålæg eller kraftige anbefalinger, bruger megen af deres tid på ekstern finansiering kan ligeså godt betragtes som en fiasko da langt de fleste, frem for at vinde forskningsmidler, taber konkurrencen om dem.

Noget af det, der efterstræbes i EU-forskning er som nævnt "best practices" – altså måder at håndtere problemstillinger på som giver de bedste resultater eller effekter. Det er muligt at det inden for en lang række tekniske og økonomiske forhold giver mening, men set med sociale eller humane briller virker en udvikling af best practice inden for komplicerede og meget forskelligartede problemstillinger rundt om i Europa, som en urimelig kortslutning. Ikke desto mindre er det forhold som dette, der fører til standardiseringer som PISA-målinger mv. Altså at der udpeges særlige mål og metoder til at nå det, som får mere opmærksomhed og anbefales frem for andre.

I forlængelse af ovenstående kan man overveje nogle af de principper, som understøttes gennem EU. Det ene princip er, at man understøtter hvad der benævnes ”fri konkurrence” som om konkurrence nogensinde er fri. Det er klart at i en stadig mere globaliseret verden, da er det de største, rigeste og mest veludviklede virksomheder, der oftest vil vinde i en konkurrence i og med at de kan satse større, har råd til at tabe på enkeltopgaver osv. Så følgen af ikke at ville lægge hindringer i vejen for den ”fri” handel kan netop betyde at nogle særlige virksomheder og organisationer tilgodeses. Heroverfor er der i højere og højere grad enighed om at man f.eks. i folkeskolen – skal behandle børn forskelligt for at give dem lige muligheder for læring, kvalifikation mv. Det ville være interessant om et sådant princip også vandt anerkendelse over for handelslivet.

Perspektivet

Og det er måske en del af en mulig konklusion for dette bidrag. Uagtet de mange gode intentioner og resultater der kan ses ved EU’s virke. Og uanset, at jeg i mødet med EU’s institutioner og embedsmænd, deres velorganiserede og effektive professionalisme må medgive, at der gøres store og væsentlige indsatser på mange fronter, så tilbagestår indtrykket af, at det er de overordnede beslutningslinjer, der hæmmer begejstringen for at EU, som det ser ud nu, skulle være et godt bud på Europas fremtid.

EU kan siges både at have for meget og for lidt magt: For megen magt over for de mennesker, der befolker EU, deres lokalområder og regioner og samtidig for lidt magt over den globale handel og de multinationale selskabers ageren.

Det modsatte ville umiddelbart gøre en europæisk fremtid bedre. Såfremt man bestræbte sig på, at give mere selvbestemmelse tilbage til borgerne og samtidig mindre frihed til markedet og forbrugerne, så ville sporskiftet måske også betyde, at flere ville tilslutte sig idéen om et samlet Europa.

Hvis EU skal have en fremtid må man være bedre i stand til, om ikke at gribe tilbage til egen kulturhistorie og genopdage hvorfra man kom og hvilke værdier der lå her, så at genopfinde sig selv og tydeligere markere den linje og de værdier man har at byde på

I princippet er jeg ligeglad om man skal udvikle en nation som Danmark eller en verdensdel som Europa, men min tanke er, at dette ikke lader sig gøre ved at hægte sig på principper, som de mest økonomisk driftige, men socialt og humant mest ineffektive lande/verdensdele gør brug af. Man må bygge på de værdier, som har historisk rod i det land eller den verdensdel, som de skal bruges i – Gør vi alt på de andres præmisser mister vi os selv som nation og som verdensdel – Den styrende kraft i samfundet kan ikke være fortjeneste eller økonomisk fremgang – men må snarere baseres i et solidarisk princip om til stadighed at udbygge ligeværd i den befolkning for hvem man som politiker skal tjene – min bedste anbefaling er at satse på kulturel forskellighed, velfærd, demokratisk gennemsækelighed og social sammenhængskraft, men ikke så entydigt på velstand og økonomisk vinding.

I solidaritetens navn er mit håb, uden at jeg rigtig tror at nogen vil eller har tid til at lytte, at Europa i fremtiden vil åbne sig for mennesker fra andre dele af verden og samtidig holde op med hele tiden at skulle intervenere og bestemme hvad andre politisk og ideologisk skal.

Torben Bechmann Jensen er cand. psych.
og lektor ved Institut for Psykologi, KU

Der er brug for europæisk pragmatisme

Af Hans Martens

Der er to hovedskoler, når vi taler om analyse af integration i Europa, nemlig føderalismen, som ser en egentlig europæisk statsdannelse som endemålet frem, og funktionalismen, som siger, at europæisk integration bedst opnås ved at finde løsninger – på europæisk plan – for de konkrete problemer som Europa og Europas befolkninger står overfor.

Den funktionalistiske integrationsmodel inkluderer som den føderalistiske også på opbygning af flere fælles institutioner, men i takt med at behovet opstår i forbindelse med det praktiske samarbejde. Der er således ikke nogen uoverensstemmelse mellem de to skoler for så vidt angår målet om en styrket europæisk integration, men der er ikke samklang, når det gælder vejene til styrket integration.

I mange år har føderalismen været trængt i baggrunden i den europæiske debat, og EU's udvikling har været præget af funktionalistiske løsninger – fra etableringen af Kul- og Ståunionen, via det fælles marked, den fælles landbrugspolitik, toldunionen og Det Indre Marked. En stribe af succeser, som gav europæerne brugbare løsninger på konkrete problemer. Men da Maastricht-Traktaten kom til i begyndelsen af 1990'erne var der tale om en blanding af de to skoler. Der blev indført elementer af føderale politiske initiativer, og alt imens man kan vælge at se ØMU'en som en fortsættelse af den funktionalistiske linje, så var der også her føderalistiske elementer, f.eks. etablering af en fælles europæisk centralbank.

Mens de tidligere trin i EU's udvikling havde stor befolkningsopbakning, har vandende været mere delte efter Maastricht-traktaten, og det nok fordi den fik EU til at fremstå mere "politisk" og ikke kun "praktisk", og det gjorde at vejen frem via den planlagte Forfatningstraktat blev meget besværlig, og for at få den ændrede version af Forfatningstraktaten igennem under et nyt navn – Lissabon-Traktaten – måtte man sælge traktaten mere som en traktat end som en forfatning. Mere som en fortsættelse af de funktionelle ideer end en føderalistisk forfatning.

Det viser, at opbakningen til nye initiativer fra EU's side mindskes, når man går i den føderalistiske retning. Europæerne er langt fra overbeviste om, at en forskydning af demokratiet og de demokratiske institutioner til europæisk niveau er en god ide.

Men de føderalistiske ideer er på trods af den åbenlyst manglende folkelige opbakning kommet stærkt tilbage i debatten om den videre udvikling af Den Økonomiske og Monetære Union, og der har etableret sig en slags konsensus i den europæiske elite om, at enten så gennemfører man så hurtigt som muligt en fælles økonomisk politik (med føderale institutioner) eller også bryder det hele sammen. I den diskussion er det næsten ikke til at få ørenlyd for en funktionalist tilgang, som f.eks. kunne gå ud på at analysere de problemer, Europa står overfor, og så finde praktiske løsninger på problemerne.

I efteråret 2012 fremlagde fire præsidenter (for Europa-Kommissionen, for Det Europæiske Råd, for Euro-Gruppen og for Den Europæiske Centralbank) en plan for en "ægte økonomisk, finansiel og monetær union", og selv om stats- og regeringscheferne i første omgang lagde disse planer til side, så diskuteres de stadig på livet løs.

Der er i og for sig ikke noget galt med at diskutere disse ambitioner, men det er farligt for Europa, hvis de er det eneste bud for vejen frem, fordi vi risikerer et alvorligt tilbageslag for integrationen i Europa, fordi det simpelthen ikke er der svar, Europas borgere venter på i de problemer, de kæmper med til dagligt, hvilket først og fremmest er den usle økonomiske vækst og den håbløse jobsituation.

Når man derfor præsenterer dagens dilemma som "føderalisme eller kaos" er man nok ude i en vildfarelse, og man kunne bedre præsentere dilemmaet som "føderalisme eller gør noget ved problemerne", eller om man vil "føderalisme eller funktionalisme".

Presset for føderalistiske løsninger baserer sig på en analyse af, at ØMU'en ikke er gjort færdig, og at der mangler et modsvar på den økonomiske del til den integration, man allerede har gennemført på det monetære område. Det er muligvis rigtigt på længere sigt, men her og nu ligger fejlslutningen i konstateringen af, at krisen er ØMU'ens skyld, og det er næppe korrekt. De hysteriske kællinger på finansmarkederne har gjort det nemt at komme til den fejlslutning, fordi de i perioder har holdt det problem frem, men det har bare været et af mange argumenter pegende i alle mulige retninger, som finansmarkederne altid gør. Der er ingen tvivl om, at presset fra netop finansmarkederne har gjort selv de mægtigste europæiske ledere meget nervøse, men en kølig analyse af, hvad der er sket, demonstrere, hvad det i virkeligheden var, finansmarkederne interesserede sig for.

Debatten, eller skal vi kalde det hysteriet, om ØMU'en og Euroen forstummede ikke efter de utallige politiske redningsforsøg, som politikerne foretog, men debatten aftog på en dramatisk måde efter juli måned 2012, og skyldtes, at ECB-chefen Mario Draghi meget magtfuldt erklærede, at han ville sørge for, at Euroen blev forsvaret på alle tænkelige måder og med alle tilgængelige midler, og da han gennem sin kreative anvendelse af ESM (Den Europæiske Stabilitets Mekanisme og dens kæmpe pengetank), var markederne stort set tilfredse, og det i sig selv stabiliserede situationen omkring Euroen langt, langt mere end nogen af de politiske beslutninger om European Semester, Six-Pack, Two-Pack og alle de andre initiativer havde gjort.

Problemerne, som jo i øvrigt kom til Europa fra USA, lå nemlig ikke i Euroens konstruktion, men hos medlemslandene, hvor manglerne konkurrenceevne blev eksponeret, da krisen punkterede diverse bobler, som vi havde levet godt af i en årrække. Nogen siger så, at problemerne kunne have været klaret bedre uden den fælles valuta, for så kunne man bare devaluere sig ud af problemerne. Det kan man mene, men hvem har nogensinde løst fundamentale problemer ved at devaluere? Devalueringer er dels altid et forsøg på at skubbe problemerne over på naboerne, dels skaber devalueringer andre problemer, som f.eks. øget inflation og mere markedshysteri og et forhøjet renteniveau. I denne krise har vi haft mange ubehageligheder, men vi har også haft en sådan monetær stabilitet, at vi har kunnet holde et usædvanligt lavt og stabilt renteniveau.

Men hvorfor er mere føderalisme så ikke svaret på dagens krise? Der er to sæt af argumenter. Først at føderalistiske løsninger ikke kan lade sig gøre og at de indebærer en risiko for at sætte den europæiske integration i bagegear, For det andet at sådanne løsninger ikke giver svaret på Europas nuværende problemer.

Hvis man følger ideerne om at etablere en finanspolitisk union, så kræver det naturligvis en forfatningsændring på EU-plan. Det vil tage mange år at blive enige om indholdet i en sådan ny traktat, og derefter vil den skulle ratificeres i alle 28 EU-lande. Det betyder, at man mister mange år, hvor alle ressourcer bliver sat ind i vanskelige forhandlinger om en ny traktat i stedet for at koncentrere sig om at bringe Europa ud af krisen, men kan nogen virkelig forestille sig, at en traktatændring – som bringer en fælles finanspolitik og en fælles europæisk solidaritet om finanserne – vil kunne ratificeres i 28 medlemslande?

Ud over behovet for en ny traktat, skal man også være klar over, at tilslutning til en sådan ny traktat næppe kan lade sig gøre uden grundlovsændringer i de fleste, hvis ikke alle, EU-lande. I Tyskland er sagen klar, for der har forfatningsdomstolen klart sagt, at landet ikke kan gå videre i den økonomiske integration uden en forfatningsændring. Men generelt skal man også huske på, at de europæiske grundlove er skabt på grundlag af et krav fra de nationale skatteydere om at have magten over statens finanser. "Ingen beskatning uden repræsentation", som det også hed under den amerikanske revolution, og skønt de europæiske demokratiske forfatninger kom til af flere forskellige grunde, var en vigtig grund den daværende middelklasses krav om at fraviste enevældig kongers magt over statsfinanserne.

Kan de europæiske lande virkelig opgive denne kernekompetence i deres grundlove? De kan næppe gøre det bare ved at acceptere at forskyde denne kompetence til det europæiske plan uden grundlovsændringer.

Hvis man skulle kunne gøre det, kræver det en meget stærk europæisk solidaritetsfølelse, som er svær at få øje på. Det er min opfattelse, at debatter om at opgive nationale finanspolitikker til fordel for europæiske vil give megen vind i sejlene til højre-nationalistiske politiske grupper, som vil stå for europæiske disintegration, og for venstre-radikale grupper, der vil argumentere for, at der ikke bliver gjort noget ved arbejdsløsheden og forringelser af velfærdssamfundene i Europa.

Men det værste er måske, at en finanspolitisk union på europæisk plan risikerer ikke at kunne levere, fordi den ikke fører til en egentlig politisk union. Selv hvis drømmen om en finanspolitisk union ville blive en realitet, hvad ville så forhindre en populistisk politiker i et EU-land i at føre en valgkamp på et urealistisk og komplet uansvarligt finanspolitisk grundlag? Straffen i form af højere renter på statsgælden, som vi har i dag, ville ikke være der, fordi finansiering af offentlige finanser i alle Euro-lande ville være en fælles sag. Hvad vil man gøre ved det, når man ikke har de magtmidler, som findes i en normal forbundsstat? Etablere en europæisk nationalgarde, som kan intervenere?

I den krisesituation, vi har i Europa i dag, og som ser ud til at ville være hos os i mange år fremover, er de føderalistisk planer politisk set umulige at gennemføre, men konklusionen er ikke, er så er der jo kun europæisk undergang som alternativ. Nej, husk nu på, at EU gennem fælles indsatser tidligere er kommet over kriser og har gjort fremskridt, som helt sikkert har gavnet europæerne og deres levestandard.

Der er ingen tvivl om, at det største problem i Europa i dag er arbejdsløsheden, og den kommer dels fordi der er skåret så kraftigt og hurtigt ned i den offentlige sektor, dels – og endnu vigtigere – at mange økonomier i Europa simpelthen ikke er konkurrencedygtige nok til at kunne skabe den vækst, der skal til for at skabe nye jobs.

Svaret er strukturreformer – af den offentlige sektors effektivitet, af arbejdsmarkedet, af pensionssystemerne, af uddannelsessystemerne, af miljøet for iværksættere, osv. – og selv om vi har diskuteret det gennem mange år, er der ikke sket nok, og det skyldes simpelthen at behovet for handling ikke var der gennem en årrække på grund af den økonomiske boble, som hele den vestlige verden har levet i i mange år. Den fik økonomien til at se godt ud, specielt hvis man kunne vænne sig til at se bort fra den gæld, boblen var bygget af.

Men selv om svaret er strukturreformer, og de er helt uomgængeligt nødvendige – så er det ikke nok, for strukturreformer virker kun efter temmelig lang tid efter, de er sat i værk. Og Europa kan ikke vente, for de arbejdsløshedsprocenter, vi har i dag, er ikke holdbare. De er katastrofer for de enkelte, for familierne, de er den største trussel mod statsfinanserne, og de indebærer samtidig en stor politisk risiko gennem radikalisering af det politiske klima, som vi har set mange steder, specielt med nynazisterne i Grækenland.

En god funktionalistisk løsning på kort sigt vil derfor være en kæmpe kickstart af økonomierne i Europa. En Europæisk New Deal, om man vil. Problemet er bare, at man er nødt til at tænke på nye måder, for den traditionelle keynesianske vej dur ikke, fordi vi sidder mellem på den ene side hensynet til statsfinanserne (som stort set alle steder er i en elendig forfatning) og ønske om stimulering af væksten.

Men en anden måde at tænke på ligger lige for. Der er masser af privat kapital til rådighed for kvalitetsinvesteringer, og det skyldes ikke mindst den befolkningsmæssige udvikling gennem de senere år i Europa. De store efterkrigsgenerationer har haft mulighed for at spare op i kæmpe pensionsfonde, men med de dårlige økonomiske udsigter, kommer det til at knibe med at leve op til de afkast, de kommende pensionister har håbet på. Vil det så ikke være nærliggende at lade de ældre befolkningsgruppers pensionsopsparinger investere i økonomisk vækst i Europa, og dermed give jobs til de yngre, og samtidig sikre et ordentlig afkast til den ældre befolkning?

Der er naturligvis kapital fra mange andre kilder til rådighed. Nationale fonde, f.eks. fra olielandene (inkl. Norge) og en række private fonde har masser af ledig kapital til rådighed.

Man har sådan set skabt rammerne for en sådan løsningsmodel på EU-plan i form af de såkaldte projekt-obligationer, hvor ideen er, at EU-budgettet skal garantere for en mindre del af risikoen i forbindelse med infrastrukturinvesteringer. En god plan. Problemet er bare, at den ikke har vakt megen begejstring, og at garantien skal komme fra EU's lille bitte budget, som i øvrigt ud over allerede at være skåret ned generelt for de næste syv år også blev udsat for et angreb fra de nationale regeringer, som i deres egoistiske kamp for at betale så lidt som muligt til budgettet også beskar rammen for garantier for projektobligationerne til stort set ingen ting.

Derfor er den vej forkert. Der skal omgående skabes rammer for et virkeligt offentlig-privat samarbejde om at kickstarte den europæiske vækst, og det skal løsrives fra EU's budget.

I stedet bør man skabe en fond af garantier for projektobligationerne fra medlemslandene, evt. via Den Europæiske Investeringsbank. Disse garantier skal ikke garantere for hele projektfinsieringen, men de skal gå ind som en mellemfinansiering, der kan give tillid og sikre projekterne en høj kreditvurdering. Dermed bliver der ikke tale om brug af skatteydernes penge til andet end at stille garantier for noget i retning af 5 % af de samlede investeringer, og risikoen for tab er nærmest nul, for projekterne kan kun være nyttige projekter, der har en tilbagebetalingsevne. Ellers ville markederne ikke være med.

Hvorfor infrastrukturprojekter? Fordi de for det første vil skabe jobs, der hvor der er mest behov for det, nemlig i byggeindustrien, og for det andet at de vil skabe en bedre infrastruktur, som vil medvirke til at skabe bedre konkurrencevæne i fremtiden. Det drejer sig primært om tre områder, nemlig transport, IT-infrastruktur og energinfrastruktur. Alle tre områder, som er væsentlige for konkurrenceevnen, og alle områder, hvor man kan vælge projekterne, så de bidrager også til en bæredygtig udvikling, for eksempel gennem mere grøn trafik og mere smart grid infrastruktur i Europa.

Når Euro-landenes regeringer kan skabe en "redningsfond" på 700 milliarder Euro, hvorfor kan de så ikke bakke en tilsvarende "jobfond", som kan garantere for offentlig-privat finansiering af Europas infrastruktur – stort set uden risiko for skatteyderne og dermed de offentlige finanser, og samtidig give den ældre generation af europæere mulighed for at være med til at sikre jobs og velstand for de yngre befolkningsgrupper i Europa?

Mon ikke de europæiske befolkninger ville se mere positivt på EU, hvis man virkelig kunne gøre en indsats for at kickstarte økonomierne, end hvis man "spilder" fem-seks år på at diskutere en forfatningsændring, som formentlig alligevel ikke har nogen gang på jorden? Økonomisk vækst og flere jobs vil ganske givet også give et bedre og mere tålmodigt politisk klima for så at gennemføre de strukturreformer, der under alle omstændigheder vil være nødvendige på længere sigt for at sikre velstanden i Europa.

Derfor EU: Gå tilbage til den gode gamle, funktionalistiske vej, der tidligere har leveret varen. Ideerne er på bordet. Gør noget ved dem, og vis europæerne, at hvis man gør noget sammen i Europa, så kan man overvinde kriserne. Gør det, og I vil have gjort det bedst mulige for at forhindre, at Europa ikke alene langsomt men sikkert glider ned af den globale velstandsskala, men også at Europa ikke igen bliver mere nationalistisk og mindre solidarisk med de forfærdelige resultater, som historien har vist så mange eksempler på.

Hans Martens er direktør i tænketanken European Policy Centre i Bryssel

Krise, hvilken krise?

Af Catharina Sørensen

Trods spådomme om sin undergang har EU fra et tilslutningsperspektiv egentlig klaret sig ganske fint gennem de seneste års økonomiske krise. I traditionelt euroskeptiske Danmark er opbakningen på en lang række områder i dag blandt de højeste i hele Unionen.

Er det omsider gode nyheder for dem, som længe har drømt om det solidariske Europa, forenet i diversitet? Nej. Mens meningsmålingerne giver god ammunition til dem, der kæmper for at finde en gylden middelvej på tværs af 28 medlemslande, peger holdningerne landene imellem i så forskellige og modsatgående retninger, at teorier om en fælles europæisk offentlighed i forhold til EU ligner skrivebordsfantasi. Snarere end idealistiske håb om et "befolkningernes EU" må succes-kriteriet for EU's ledere være at fastholde et flertal i medlemslandene, der føler sig bedre tjent inden for end uden for samarbejdet. Indsatsen er høj. For med stigende brug af folkeafstemninger i flere medlemslande kan manglen på folkelig enighed om EU's retning vise sig at udgøre en langt større udfordring for Unionens fremtid end nogen økonomisk krise. På baggrund af en kort gennemgang af euroskepsis vover denne artikel påstanden, at hurtigere beslutningsgange vil blive belønnet højere af EU's borgere end demokratisering af EU gennem yderligere beføjelser til Europa-Parlamentet.

Salgstalen Barroso burde holde

I dag er udtalelser om Storbritanniens EU-exit, euroens fallit, og sågar EU's undergang, ikke længere noget, der får den nyhedsinteresserede borger til at hæve øjenbrynene. Disse vidtrækkende scenarier er over en ganske kort periode gået fra at være noget, som kun yderligtgående euroskeptikere forvildede sig til at sige, til at være anerkendt diskurs blandt mainstream politikere og EU-analytikere. Men at EU skulle befinde sig i sin værste krise nogensinde er egentlig til at overse, hvis man tager sig tid til at nærlæse tabellerne fra den seneste Eurobarometer meningsmåling (Eurobarometer 78, efterår 2012).

Her kan man i hvert fald finde slagkraftige argumenter for, at EU ikke fejler noget livstruende. Man kan kun undre sig over, at Kommissionens formand, José Manuel Barroso, og EU's øvrige, hårdtprøvede ledere, ikke har gjort mere ud af at fremhæve, at:

- EU scorer højere end de nationale regeringer, når det kommer til spørgsmålet om hvem befolkningerne mener, er bedst placeret til at håndtere konsekvenserne af den økonomiske krise.
- Der er flere borgere, der har tillid til EU, end til deres nationale regering.

- 58 procent af EU's samlede befolkning mener ikke, at deres land ville klare sig bedre uden for EU.
- 66 procent er sikre på, at EU's stemme tæller globalt. Selv i euroskeptiske Storbritannien deler et pænt flertal på 52 procent denne holdning.
- 70 procent mener, at EU skal have (endnu) stærkere beføjelser til at regulere finansielle ydelser.
- 53 procent er trods årelang kritik af euroen stadig for den fælles mønt – her er tyskere og grækere faktisk stort set enige med henholdsvis 69 og 65 procents tilslutning.
- 73 procent ser gerne en fælles forsvarspolitik, og 64 procent en fælles udenrigspolitik.
- Og 53 procent vurderer, at EU kommer styrket ud af den økonomiske krise, mens 44 procent ligefrem mener, at EU bør udvikle sig hen imod en egentlig føderation af nationalstater (35 procent er i mod).

Det er flotte tal i en økonomisk krisetid, især for en Union, der har gjort demokratisk legitimitet og folkelig opbakning til eksplicitte mål. Det ville være oplagt for Barroso og hans kolleger at tolke den relativt solide, fortsatte tiltro til EU som et udtryk for, at man har formået at ramme en god balance mellem Unionens mere end 500 millioner indbyggere. At tallene ikke er endnu pænere kan nemt undskyldes. Besparelser og nedskæringer rammer hårdt og skævt, og det er umuligt at gøre alle tilfredse.

Den uhåndgribelige skepsis

Der er få tegn på, at meldingerne fra Eurobarometers målinger, der har eksisteret siden 1970'erne, nogensinde er blevet nærlæst af EU's beslutningstagere. Det ville også være et helt legitimt valg ikke at føre politik ud fra til tider ubarmhertige og omskiftelige opinionsundersøgelser. Men siden chokket over det danske nej til Maastricht-traktaten i 1992 har EU's ledere gjort folkelig forankring til en prioritet og lige netop begrundet vigtige traktatændringer og nyskabelser – og også afvisning af bestemte tiltag – i ønsket om at sikre bred opbakning.

Tænk for eksempel på den imponerende forøgelse af det folkevalgte Europa-Parlaments beføjelser over de seneste godt 20 år. Udbredelsen af nærhedsprincippet. De åbne døre og den langt større transparens når beslutninger træffes. Udnævnelsen af en Kommissær for kommunikation. Konvent-metoden og EU's "Plan D" for demokrati, debat og dialog. Og ikke mindst på den stigende brug af folkeafstemninger om EU-spørgsmål i flere medlemslande. Alt sammen med udgangspunkt i ønsket om at komme nærmere befolkningerne. Det ville også være glimrende metoder – hvis altså bare, at det, folk var skeptiske over for, tog udgangspunkt i en kritik af EU's demokratiske underskud. Det er der forsvindende få empiriske beviser for.

I de meget få spørgsmål, der spørger ind til folks holdninger til EU's demokratiske niveau i den seneste Eurobarometer undersøgelse, står Europa-Parlamentet for eksempel ikke synderlig stærkt. Parlamentet vækker omtrent lige så stor en andel af "tillid" blandt EU's befolkninger som "mistillid" (44 procent angiver at have tillid, mens 45 procent ikke har tillid). Der er tilsyneladende heller ikke et stort vidensniveau. Omkring en tredjedel af EU-borgerne mener, at udsagnet om, at der er direkte valg til Europa-Parlamentet, er forkert.

Mere sigende er et kig på målinger i forbindelse med nogle af de folkeafstemninger i EU's medlemslande, der er resulteret i et nej. Her er der ikke meget, der peger på, at det var kritik af EU's demokratiske niveau, der var udslagsgivende. For eksempel blev manglende demokrati angivet som kritikpunkt af blot seks procent af den franske befolkning i månederne op til 2005-afstemningen om Forfatningstraktaten. Tallet i Holland, den anden nej-siger til Forfatningstraktaten, var ni procent (Eurobarometer 62).

¹ Tankerne her falder for eksempel på den tidligere franske præsident Jacques Chirac, som havde succes med at fjerne servicedirektivet fra EU's dagsorden umiddelbart op til den franske folkeafstemning om Forfatningstraktaten i 2005.

"Demokratisk euroskepsis" er en uafhængig, selvstændig variant af euroskepsis (se nedenfor). Den er bare ikke særlig udbredt, og derfor kan det undre, at det har været her, EU's ledere har valgt at fokusere indsatsen mod euroskepsis. I situationer, hvor andre euroskepsis-typer er dominerende, kan tiltag til at demokratisere EU nemlig ligefrem gnide salt i såret. I Storbritannien, hvor blot 24 procent af befolkningen i følge Eurobarometer har tillid til Europa-Parlamentet, har det i hvert fald næppe været et godt salgsargument for Lissabontraktaten i 2009, at den yderligere styrkede Parlamentets indflydelse vis-à-vis medlemslandene inden for eksempelvis udenrigspolitikken.

It's the economy, stupid! (Eller er det?)

Hvad kan EU's ledere så gøre? Med hele 45 procent, der i den seneste Eurobarometer-undersøgelse erklærer, at de "ikke føler sig sikrere" på grund af EU, kan det gamle fredsargument alene næppe garantere EU's sammenhængskraft fremover. Og når kun 16 procent af danskerne i forbindelse med euro-afstemningen i 2000, i følge en analyse foretaget af Jørgen Goul Andersen, satte deres kryds ud fra økonomiske argumenter, er der noget, der tyder på, at det også er mere og andet end økonomien, der skal sikre et sandt "befolkningens EU". For at kunne bringe EU tættere borgerne er det afgørende at gøre sig klart, at euroskepsis er mangesidet og (i hvert fald) kommer i fire uafhængige varianter.

- Én variant er den ovennævnte demokratisk-baserede skepsis. EU kan ikke støttes, da ens stemme ikke bliver tilstrækkelig hørt i EU, EU er for udemokratisk, og Europa-Parlamentets interessevaretagelse er for dårlig. Danskerne var til og med starten af 2000'erne at finde blandt de mest demokrati-skeptiske befolkninger (mens briterne aldrig har udmærket sig i dette henseende), men generelt har niveauet inden for denne skepsis-type været faldende siden Eurobarometer for første gang spurgte ind til den i 1993 (formentlig direkte inspireret af det danske nej til Maastricht-traktaten). I dag er det ikke sandsynligt, at den er udslagsgivende i medlemslandene.
- En anden euroskepsis-variant handler om økonomiske kalkuler. Her er det en evaluering af, om EU bringer nok nytte-værdi i forhold til en selv, eller ens land (såvel overordnet set som i forhold til specifikke sektorer), der er udslagsgivende for, om integrationsprojektet kan støttes. Denne skepsistype har været støt stigende – gennemsnitligt i EU – siden 1980'erne, og er nu høj i eksempelvis stifterlande som Frankrig.
- Suverænitetsbaseret euroskepsis er en tredje, uafhængig type. For denne skepsistype er det underordnet, om EU har nytte-værdi, eller om medlemmer af Kommissionen og Europa-Parlamentet vælges ved direkte valg. Det, der er afgørende, er EU's oplevede indvirkning på den nationale identitet og/eller suverænitæt, og dermed hvor meget magt EU har i forhold til medlemslandene.
- Endeligt afspejler en fjerde, uafhængig euroskepsistype den klassiske højre-venstre akse, vi kender fra den hjemlige politik. Denne type skepsis har op til i dag navnlig udmøntet sig i form af en "social kritik" af EU, hvor EU kritiseres for at være for frihandelsfokuseret, med for lidt fokus på for eksempel social velfærdssikring.

Danmark: Euroskeptisk og EU-fan på én gang

I lyset af, at Danmark i EU-sammenhæng fortsat ofte fremhæves som et særligt euroskeptisk land - et renommé, der blev skabt gennem nej et ved folkeafstemningen om Maastricht-traktaten i 1992 og bekræftet gennem nej et til euroen i 2000 og de vedvarende danske forbehold - er det værd at hæfte sig ved de danske tal i den seneste Eurobarometer-undersøgelse. Hvad er der sket siden, at Danmark i dag på en lang række indikatorer er blandt de allermest

² Denne gennemgang er baseret på en begrebsanalyse af euroskepsis, jeg foretog og testede i 2007 på baggrund af Eurobarometer data mellem 1973 og 2006. For flere detaljer, se Sørensen, Catharina (2007): Euroscepticism. A Conceptual Analysis and a Longitudinal, Cross-Country Examination of Public Scepticism towards the European Union, ph.d.-afhandling, Copenhagen University Press.

EU-venlige lande? Danskerne er for eksempel den befolkning i EU, der mindst af alle ønsker at se sig selv uden for Unionen: 77 procent mener ikke, at Danmark ville være bedre stillet uden for. Det er 19 procentpoint over EU-gennemsnittet på 58 procent. Og, på trods af at være nettobidragyder, er danskerne den befolkning i EU, der rangerer EU's nytteværdi højest på en lang række indikatorer.

Har noget ændret sig? Ja, EU har, ikke mindst som resultat af Østudvidelsen i 2004. Ikke typen, eller sågar omfanget, af dansk skepsis. Den er nemlig kendetegnet ved i altoverskyggende grad at være suverænitetsbaseret - og i spørgsmål, der kædes sammen med den nationale identitet, er danske holdninger lige så (markant) skeptiske i dag, som de var i for eksempel 1972, 1992 og 2000. I følge den seneste Eurobarometer-undersøgelse bakker ingen befolkning i EU for eksempel mindre op om scenariet om Europas Forenede Stater end danskerne. Ingen er mindre lun på ideen om mere magt til EU i forhold til den finansielle sektor. Og danskerne ligger også helt i bund, når det kommer til støtte til fælles beslutningstagen inden for en række politikområder: Fra Eurobarometer 76 (efteråret 2011), som fokuserede på dette spørgsmål, ses dette billede helt tydeligt i forhold til for eksempel udenrigs- og forsvarspolitikken, på skatteområdet, og i forhold til kompetencer vedrørende social velfærd, bekæmpelse af arbejdsløshed og immigrationsspørgsmål.

Dansk euroskepsis er næsten udelukkende suverænitetsbaseret, og når ikke denne type skepsis er "aktiveret", for eksempel gennem en følelse af, at EU samarbejdet bliver for tæt, bakker danskerne op om deres EU-medlemskab, som mønstereleven i klassen. Men hvis for eksempel Frankrigs præsident Francois Hollande får opbakning til at give EU stærkere beføjelser på det sociale område, som den franske befolkning længe har efterspurgt, vil den danske skepsis uden tvivl igen blive bemærket. Og hvis en folkeafstemningskampagne om ophævelse af de danske forbehold kommer til at handle om identitetsspørgsmål, vil det uanset emnet være ren gødning på nejsigeres jord.

Lidt forenet, meget forskellig

Problemet for EU er, at de pæne gennemsnitstal refereret til indledningsvist dækker over enorme forskelle, landene i mellem. Spændevidden inden for medlemslandenes svar på spørgsmålet om, hvorvidt deres land ville være bedre tjent uden for EU, er for eksempel på 42 procentpoint. I god forlængelse af ovennævnte afsnit er det Danmarks 77 procent af "ikke enige", der ligger øverst i den EU-venlige top, mens Storbritannien er at finde i den anden yderlighed med 35 procent, der ikke er enige. Der er kun flertal mod medlemskab i Storbritannien, men løbet er meget tæt i Polen, Tjekkiet og Østrig, hvor blot henholdsvis 3, 4 og 9 procentpoints skiller vandene i EU's favør.

Det er også interessant, at på et spørgsmål om, hvorvidt ordet "effektivitet" egner sig til at beskrive EU, er 82 procent af svenskerne uenige, mens tallet er 25 procent i Bulgarien.

Yderpunkterne på spørgsmålet om en fælles udenrigspolitik går fra 37 procents opbakning i Sverige til 78 procent støtte i Bulgarien. I forhold til støtten til fælles EU-politikker (Eurobarometer 76) går 43 procent i Portugal og Litauen ind for fælles EU-beskatning, mens tallet er 8 procent i Danmark. Og beslutninger vedrørende social velfærd skal i følge 54 procent i Cypern træffes i fællesskab i EU, mens blot 11 procent deler denne opfattelse i Danmark, Finland og Sverige.

Hvilket land, man kommer fra, har tilsyneladende afgørende forklaringsvægt, når det kommer til holdninger til EU. EU's befolkninger vil ganske enkelt forskellige og sommetider modsatrettede ting med EU. Og selv om Danmark og Storbritannien ofte er blevet sammenlignet i EU-sammenhæng, vil der altså næppe være megen støtte at hente for den britiske premierminister David Cameron i Danmark, i forhold til hans løfte om at foretage en drastisk genovervejelse af Storbritanniens EU-medlemskab i en eventuelt kommende regeringsperiode.

Hvad så, EU?

På trods af de pæne gennemsnitstal er der altså god grund til at tage de store landeforskelle til efterretning. Hvert land har sin egen kombination af skepsistyper, og med 28 stats- og regeringschefer med fokus på nationalt genvalg kan det - især hvis trenden med flere folkeafstemninger fortsætter, med den førstkommende i Storbritannien - blive meget svært at finde enighed om en fælles retning. Det kan gradvist sætte langt større og mere fundamentale grænser for EU's virke og EU som helhed end nogen konkret omstændighed, som en økonomisk krise.

Med et EU, der er kendetegnet af så forskellige ønsker blandt medlemslandenes befolkninger, må det beskedne, men centrale, fokus - og succeskriterium - for EU's ledere, i hvert fald på mellemlangt sigt, være at fastholde et solidt flertal, der synes, at deres land er bedre tjent inden for, end uden for, EU. Uanfægtet at det vil være vidt forskellige bevæggrunde og rationaler, der ligger bag hver befolknings opbakning.

Mere målrettede opinionsundersøgelser, der gør det muligt at afkode indflydelsen af de fire forskellige euroskepsistyper på dette centrale spørgsmål, ville være et godt redskab til såvel at forsøge at bringe EU tættere befolkningen, som til at hjælpe politikerne i deres dialog med borgerne. Hvad end man ønsker at føje sig efter meningsmålinger eller ej, må det for en statsminister være essentielt bedre at forstå euroskepsis, så beslutninger - og kommunikationen af disse - kan foregå på så oplyst et grundlag som muligt.

Et bud skal forsøges på baggrund af denne korte gennemgang af Eurobarometer-data. Der kan være mange gode argumenter for at ønske at demokratisere EU yderligere gennem at give stærkere beføjelser til Europa-Parlamentet. Men der hverken har været eller er stærkt belæg for at påstå, at det er det, befolkningerne efterspørger. Tværtimod er det langt mere sandsynligt at et flertal af EU's borgere på tværs af medlemslande snarere vil belønne hurtigere beslutningsgange end fuld deliberation.

Catharina Sørensen er ph.d. i statskundskab fra Københavns Universitet.

Hun har i løbet af de seneste ti år arbejdet ved Dansk Institut for Internationale Studier, Udenrigsministeriet, Europa-Kommissionen og EU's Fælles Udenrigstjeneste.